

[Time: 2½ Hours]

[Total Marks: 80]

Please check whether you have got the right question paper.

N. B. 1) All the questions are compulsory.

2) Figures to the right indicate full marks.

1. Solve **any two** questions of the following: **20**
  - a) Discuss the characteristics of the Indian labour market.
  - b) Suggest measures to solve the problems of female labours in India.
  - c) Give the Globalization and its impact on the Indian Labours.

2. Solve **any two** questions of the following: **20**
  - a) Explain the Various Functions of Trade Union.
  - b) Analyse Historical Evolution of Trade Unions in India and their Present Status.
  - c) Explain the role of Outside Leadership in trade unions in India.

3. Solve **any two** questions of the following: **20**
  - a) Analyse the Settlement Mechanism of Industrial Disputes.
  - b) What is the meaning of Collective Bargaining? Explain its features.
  - c) Discuss the conditions and lifestyle of Indian workers.

4. Solve **any two** questions of the following: **20**
  - a) Write down the various Principles of Labour Welfare.
  - b) Explain Role of the Labour Welfare Officer.
  - c) Discuss Social Assistance and Social Insurance.

*****

मराठी भाषांतर

वेळ : २½ तास

एकूण गुण: ८०

- सूचना:- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- अ) भारतीय श्रम बाजाराच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.
ब) भारतातील स्त्री कामगारांच्या समस्या सोडविण्याकरिता उपाय सुचवा.
क) जागतिकीकरण आणि त्याचा भारतीय कामगारांवर होणारा परिणाम सांगा.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- अ) कामगार संघटनांची विविध कार्ये स्पष्ट करा.
ब) भारतातील कामगार संघटनांची ऐतिहासिक उत्क्रांती आणि त्यांची सद्यः स्थिती यांचे विश्लेषण करा.
क) भारतातील कामगार संघटनांतील बाह्य नेतृत्वाची भूमिका स्पष्ट करा.

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- अ) औद्योगिक विवादांच्या सोडवणूकीच्या यंत्रणेचे विश्लेषण करा.
ब) सामूहिक सौदेबाजीचा अर्थ काय आहे? त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
क) भारतीय कामगारांची परिस्थिती आणि जीवनशैली यावर चर्चा करा.

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा:

२०

- अ) कामगार कल्याणाची विविध तत्वे लिहा.
ब) कामगार कल्याण अधिकाऱ्याची भूमिका स्पष्ट करा.
क) सामाजिक सहाय्य आणि सामाजिक विमा याबाबत चर्चा करा.

*****

Time: 2½ hours

Total Marks: 80

- Note :
1. Ensure that you have received the correct question paper.
  2. All questions are compulsory.
  3. All questions carry equal marks.

Q. 1) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Explain the features of the Indian money market.
- B) Review the role of the Reserve Bank of India.
- C) Examine the segments and participants of the Debt market.

Q. 2) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Examine the role of the Capital market.
- B) Review the reforms in the primary segment of the capital market.
- C) Write an explanatory note on the Listing of securities.

Q. 3) Answer the following (Any Two) (20)

- A) What are Derivatives? Describe the significance of Derivatives.
- B) Discuss the various types of derivatives.
- C) Write a note on NCDEX.

Q. 4) Answer the following (Any Two) (20)

- A) Explain the various advantages of Mutual funds.
  - B) Analyse the scope of Merchant banking.
  - C) Discuss Credit rating agencies in India.
-

मराठी रूपांतर

वेळ: 2½ तास

एकूण गुण: ८०

सूचना :

१. आपणास योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे याची खात्री करून घ्या.
२. सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.
३. प्रत्येक प्रश्नाला समान गुण आहेत.

प्र. १) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा.

(२०)

१. भारतीय नाणे बाजाराची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
२. भारतीय रिझर्व बँकेच्या भूमिकेचा आढावा घ्या.
३. ऋण बाजाराच्या विभाग आणि सहभागी यांचे परीक्षण करा.

प्र. २) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा.

(२०)

१. भांडवली बाजाराच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.
२. भांडवली बाजाराच्या प्राथमिक विभागातील सुधारणांचा आढावा घ्या.
३. सिक्युरिटीची सूची या विषयावर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.

प्र. ३) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा.

(२०)

१. डेरिव्हेटिव्हज् म्हणजे काय ? डेरिव्हेटिव्हज् चे महत्व वर्णन करा.
२. डेरिव्हेटिव्हज् च्या विविध प्रकारांची चर्चा करा.
३. टीप लिहा - नॅशनल कमोडिटी आणि डेरिव्हेटिव्ह एक्स्चेंज लिमिटेड (एनसीडीईएक्स).

प्र. ४) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा.

(२०)

१. म्युच्युअल फंडाचे फायदे स्पष्ट करा.
२. व्यापारी बँकांच्या व्याप्तीचे विश्लेषण करा.
३. भारतीय क्रेडिट रेटिंग एजन्सीज् या विषयावर चर्चा करा.

(Time: 3 Hours)

(Marks: 100)

Instructions:

1. All questions are compulsory.
2. Figures to the right indicate full marks.
3. Draw neat Diagrams wherever necessary.

- Q. 1.** Answer **any Two** of the following. (20)
- A) Analyse the aggregate supply curve in detail.
  - B) Discuss the Long run relationship between inflation and unemployment.
  - C) What is a rational expectation? Describe the concept of rational expectation in detail.
- Q. 2.** Answer **any Two** of the following. (20)
- A) Describe in detail the various Phases of the Trade cycles.
  - B) Critically Examine Hawtrey's theory of Trade Cycles.
  - C) Discuss in detail monetary measures for controlling trade cycles.
- Q. 3.** Answer **any Two** of the following. (20)
- A) Discuss in detail the concept of Managed Exchange Rate.
  - B) Comment on "Convertibility of Currency."
  - C) What is the Currency Crisis? Discuss the various Causes Currency Crisis.
- Q. 4.** Answer **any Two** of the following. (20)
- A) What are the various reasons for Breakdown of the Bretton Woods? Discuss in detail.
  - B) Analyse the various Causes of the Global Economic Crisis.
  - C) Explain the Performance of the New Development Bank (BRICS Bank).
- Q. 5.** Write notes (**Any Two**). (20)
- A) The combined equilibrium aggregate demand and aggregate supply curves
  - B) Features of Trade Cycles.
  - C) Concept of Balance of payment
  - D) The objectives and functions of Asian Development Bank (ADB).

OR

- Q. 5.** Choose the correct alternatives of the following. (20)
1. An ..... shows the total spending on domestic goods and services at each price level.
    - A) Aggregate Demand Curve
    - B) Demand Curve
    - C) Aggregate Supply Curve
    - D) Supply Curve

2. The Aggregate Demand-Aggregate Supply Model (AD-AS) is a way of illustrating the determination of .....
  - A) national income and changes in the expenditure level.
  - B) National income and changes in the Consumption level.
  - C) National income and changes in the price level.
  - D) National income and changes in the saving level.

3. According to Milton Friedman and Phelps, No trade-off between ..... in the long run.
  - A) Inflation and Consumption
  - B) Inflation and unemployment
  - C) Inflation and Investment
  - D) Inflation and saving

4. Tobin's Phillips curve is .....
  - A) Vertical
  - B) Kinked-shaped
  - C) Negative slope
  - D) Positive slope

5. The idea of rational expectations was popularized by economists .....in the 1970s.
  - A) Robert Lucas and T. Sargent
  - B) Prof. J. B. Clark
  - C) Adam Smith
  - D) John F. Muth

6. A trade cycle refers to ..... in economic activities specially in employment, output and income, prices, profits etc.
  - A) Increase
  - B) Fluctuations
  - C) Decrease
  - D) Equality

7. ....denotes the turning point of the business cycle from depression to prosperity.
  - A) Recovery
  - B) Depression or Contraction
  - C) Prosperity or Expansion
  - D) Recession.

8. Generally, a trade cycle is composed of .....
  - A) Six phases.
  - B) Three phases.
  - C) Four phases.
  - D) Seven phases.

9. The trade cycle is a part of the ----- economy.
  - A) Capitalism
  - B) Democracy
  - C) Socialist
  - D) Dictatorship

10. Hawtrey believes that ..... are the basic causes of the trade cycle.
- A) Expansion and contraction of Taxation
  - B) Expansion and contraction of Price
  - C) Expansion and contraction of Cost
  - D) Expansion and contraction of money
11. In a cleanfloat, exchange rate is determined by-----
- A) Government
  - B) Central bank
  - C) Market force
  - D) Commercial bank
12. When there is unfavorable balance of Payment?
- A) $\text{Export} > \text{Import}$
  - B) $\text{Export} = \text{Import}$
  - C) $\text{Export} < \text{Import}$
  - D) $\text{Saving} > \text{Investment}$
13. The Balance of Payment (BOP) is one of the oldest and the most important ..... for any country, especially the more open economies.
- A) Psychological Statement
  - B) Statistical statement
  - C) Historical statement
  - D) Scientific statement
14. ----- causes a currency crisis.
- A) Sharp increase in the value of a country's currency
  - B) Stable country's currency
  - C) Sharp fall in the value of a country's currency
  - D) Slight fall in the value of a foreign currency
15. .... is the rate at which one currency is exchanged for another currency.
- A) Interest Rate
  - B) Foreign exchange rate
  - C) Bank Rate
  - D) Price Level
16. New Development Bank (NDB) is a ..... established by BRICS countries.
- A) Single development bank
  - B) Individual development bank
  - C) Multilateral development bank
  - D) Jointed development bank

17. Asian Development Bank (ADB) provides an average of more than ..... annual assistance to its developing member countries.
- A) \$50 billion
  - B) \$30 billion
  - C) \$60 billion
  - D) \$80 billion
18. The European Union was formed under which of the following treaties?
- A) Rome treaty
  - B) Amsterdam treaty
  - C) New York treaty
  - D) Maastricht treaty
19. What is full form of AIIB?
- A) Air India International Board
  - B) Asian Infrastructure Investment Bank
  - C) Asian International Indian Bank
  - D) All Indian International Banks
20. Asian Development bank's headquarter is situated in .....country.
- A) India
  - B) China
  - C) Nepal
  - D) Philippines

*****

मराठी रुपांतर

(वेळ: ३ तास)

(गुण: १००)

सूचना :-

१. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
३. आवश्यक तेथे सुबक आकृती काढा.

प्रश्न १. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) समग्र पुरवठा वक्राचे सविस्तर विश्लेषण करा.
- ब) स्फिती (भाववाढ) आणि बेरोजगारी यांच्यातील दीर्घकालीन सममूल्यनाची चर्चा करा.
- क) विवेकी अपेक्षा म्हणजे काय? विवेकी अपेक्षा या संकल्पनेचे सविस्तर वर्णन करा.

प्रश्न २ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्नसोडवा.

(२०)

- अ) व्यापार चक्राच्या विविध अवस्थांचे सविस्तर वर्णन करा.
- ब) हॉट्टेच्या व्यापार चक्र सिद्धांताचे टीकात्मक परीक्षण करा.
- क) व्यापार चक्रे नियंत्रणासाठीच्या मौद्रिक उपायांची सविस्तर चर्चा करा.

प्रश्न ३ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) व्यवस्थापित विनिमय दराच्या संकल्पनेची सविस्तर चर्चा करा.
- ब) “चलनाची परिवर्तनीयता” यावर भाष्य करा.
- क) चलन आपत्ती म्हणजे काय? चलन आपत्तीच्या विविध कारणांची चर्चा करा.

प्रश्न ४ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) ब्रेटन वुड्सच्या अपयशाची (बिघाडाची) विविध कारणे कोणती आहेत? सविस्तर चर्चा करा.
- ब) जागतिक आर्थिक संकटाच्या विविध कारणांचे विश्लेषण करा.
- क) नवीन विकास बँकेची (ब्रिक्स बँक) कामगिरी स्पष्ट करा.

प्रश्न ५ टीपा लिहा (कोणतेही दोन).

(२०)

- अ) समग्र मागणी आणि समग्र पुरवठा वक्र यांचा एकत्रित समतोल
  - ब) व्यापार चक्रांची वैशिष्ट्ये
  - क) व्यवहारशेषाची संकल्पना
  - ड) आशियाई विकास बँकेची (ADB) उद्दिष्टे आणि कार्ये
- किंवा

प्र. ५. खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा.

(२०)

1. ....प्रत्येक किंमत पातळीस देशांतर्गत वस्तू आणि सेवांवर होणारा एकूण खर्च दर्शवितो.

- अ) समग्र मागणी वक्र
- ब) मागणी वक्र
- क) समग्र पुरवठा वक्र
- ड) पुरवठा वक्र

2. समग्र मागणी-समग्र पुरवठा प्रतिमान (Aggregate Demand -Aggregate Supply Model) हे

..... दर्शविण्याचा एक मार्ग आहे.

- अ) राष्ट्रीय उत्पन्न आणि खर्चाच्या पातळीतील बदल.
- ब) राष्ट्रीय उत्पन्न आणि उपभोग पातळीतील बदल.
- क) राष्ट्रीय उत्पन्नाचे निर्धारण आणि किंमत पातळीतील बदल.
- ड) राष्ट्रीय उत्पन्न आणि बचत पातळीतील बदल.

3. मिल्टन फ्रीडमन आणि फेल्ट्स यांच्या मते, दीर्घकालावधीत ..... यामध्ये सममूल्यन असत नाही.

- अ) स्फिती आणि उपभोग
- ब) स्फिती आणि बेरोजगारी
- क) स्फिती आणि गुंतवणूक
- ड) स्फिती आणि बचत

4. टोबिनचा फिलिप्स वक्र ..... आहे.

- अ) अनुलंब उताराचा
- ब) विकुंचित आकाराचा
- क) नकारात्मक उताराचा
- ड) सकारात्मक उताराचा

5. तर्कसंगत अपेक्षांची कल्पना 1970 च्या दशकात अर्थशास्त्रज्ञ ..... यांनी लोकप्रिय केली.

- अ) रॉबर्ट लुकास आणि टी. सार्जेंट
- ब) प्रा. जे. बी. क्लार्क
- क) अँडम स्मिथ
- ड) जॉन एफ. मुथ

6. व्यापार चक्र म्हणजे आर्थिक कार्यांमध्ये विशेषतः रोजगार, उत्पादन आणि उत्पन्न, किंमती, नफा इत्यादी मधील .... होय.

- अ) वाढ
- ब) चढउतार
- क) घट
- ड) समानता

7. ....व्यापार चक्रातील घसरण (उदासीनता) आणि समृद्धीकडे वळण्याचा बिंदू दर्शवते.

- अ) पुनर्रचना किंवा पुनरुज्जीवन
- ब) मंदी किंवा संकोच
- क) तेजी किंवा समृद्धी
- ड) घसरण किंवा अपसरण

8. सामान्यतः व्यापार चक्र ..... बनलेले असते.

- अ) सहा अवस्थांनी (टप्प्यांनी)
- ब) तीन अवस्थांनी (टप्प्यांनी)
- क) चार अवस्थांनी (टप्प्यांनी)
- ड) सात अवस्थांनी (टप्प्यांनी)

9. व्यापारचक्र हे ----- अर्थव्यवस्थेचे अंग आहे .

- अ) भांडवलशाही
- ब) लोकशाही
- क) समाजवादी
- ड) हुकुमशाही

10. मुद्रेचा ..... ही व्यापारचक्राची मूळ कारणे आहेत, असे हॉट्टेचे मत आहे.

- अ) कर आकारणीचा विस्तार आणि आकुंचन
- ब) किमतीचा विस्तार आणि आकुंचन
- क) खर्चाचा विस्तार आणि आकुंचन
- ड) मुद्रेचा विस्तार आणि आकुंचन

11. शुद्ध तरलता (Clean Float) मध्ये, विनिमयदर-----द्वारे निर्धारित केला जातो.

- अ) सरकार
- ब) मध्यवर्ती बँक
- क) बाजारशक्ती (Marketforce)
- ड) व्यापारी बँक

12. प्रतिकूल व्यवहारशेष केंव्हा असतो?

- अ) निर्यात > आयात
- ब) निर्यात = आयात
- क) निर्यात < आयात
- ड) बचत > गुंतवणूक

13.व्यवहारशेष (BOP)हे कोणत्याही देशासाठी, विशेषतः अधिक खुल्या अर्थव्यवस्थांसाठी सर्वात जुने आणि सर्वात महत्त्वाचे .....आहे.

- अ) मानसशास्त्रीय विधान
- ब) सांख्यिकी विधान
- क) ऐतिहासिक विधान
- ड) वैज्ञानिक विधान

14.----- झाल्यामुळे चलन संकट उद्भवते.

- अ) देशाच्या चलनाच्या मूल्यात तीव्र वाढ
- ब) देशाच्या चलनाच्या मूल्यात स्थिरता
- क) देशाच्या चलनाच्या मूल्यात तीव्र घट
- ड) देशाच्या चलनाच्या मूल्यात किंचित घट

15. .... म्हणजे असा दर आहे की, ज्या दराने एका चलनाची दुसऱ्या चलनात देवाणघेवाण केली जाते.

- अ) व्याजदर
- ब) परकीय चलन दर
- क) बँक दर
- ड) किंमत पातळी

16.नवीन विकास विकास बँक (NDB) ही ब्रिक्स देशांनी स्थापन केलेली .....आहे.

- अ) एकल विकास बँक
- ब) वैयक्तिक विकास बँक
- क) बहुपक्षीय विकास बँक
- ड) संयुक्त विकास बँक

17. आशियाई विकास बँक (ADB) ही तिच्या विकसनशील सदस्य देशांना सरासरी ..... पेक्षा जास्त वार्षिक मदत पुरविते.

- अ) \$50 अब्ज
- ब) \$30 अब्ज
- क) \$60 अब्ज
- ड) \$80 अब्ज

18.खालीलपैकी कोणत्या करारानुसार युरोपियन युनियनची स्थापना झाली?

- अ) रोम करार
- ब) आम्सटरडॅम करार
- क) न्यूयार्क करार
- ड) मास्ट्रीचकरार

19. AIIB चे पूर्ण रूप काय आहे?

- अ) Air India International Board
- ब) Asian Infrastructure Investment Bank
- क) Asian International Indian Bank
- ड) All Indian International Banks

20. आशियाई विकास बँकेचे मुख्यालय ..... देशात आहे.

- अ) भारत
- ब) चीन
- क) नेपाळ
- ड) फिलिपाईन्स

*****

Time:3hrs

Marks: 100

N.B.

1. All questions are compulsory.
2. Figures to the right indicate full marks.
3. Draw neat Diagrams wherever necessary.

Q.1. Answer any two of the following.

(20Marks)

- a) Explain the meaning, scope and importance of international trade.
- b) Discuss the Smith's theory absolute cost difference
- c) Describe the Heckscher Ohlin theory.

Q.2. Answer any two of the following.

(20 Marks)

- a) What are the different methods to measure the terms of trade.
- b) Explain the meaning and component of balance of payment
- c) Discuss the various gains from International trade.

Q.3. Answer any two of the following.

(20 Marks)

- a) Explain the determination of foreign exchange rate with demand and supply.
- b) Analyse the case for the foreign free trade
- c) Discuss the meaning and operation of managed flexible exchange rate.

Q.4. Answer any two of the following.

(20 Marks)

- a) Discuss the advantages and disadvantages of MNCs
- b) What are the three core functions of IMF
- c) Explain the functions of WTO

Q.5. Write a Short note on any two.

(20 Marks)

- a) Leontief Paradox
- b) SWAP Market
- c) Case for free trade
- d) Write a note on SAARC

Or

Q.5. Multiple choice question, Select an appropriate option

(20 Marks)

- 1) Who proclaimed trade is an 'engine of growth'?
  - a) D.H. Robertson
  - b) Alfred Marshall
  - c) Adam Smith
  - d) J.S. Mill
- 2) Which of the following is not a positive impact of International trade?
  - a) Innovation
  - b) Widen Market
  - c) Optimization of Production
  - d) Pollution

- 3) Direction of trade indicates.....
  - a) Trading partners in export and import
  - b) Trading partners in goods and services
  - c) Trading amount
  - d) Terms of Trade

- 4) World trade is mostly dominated by.....
  - a) Developing countries
  - b) Developed countries
  - c) South Asian Countries
  - d) Under developed countries

- 5) Who explained the concepts of 'absolute cost difference'?
  - a) Adam Smith
  - b) David Ricardo
  - c) Harrod- Domar
  - d) karl Marks

- 6) Which are the factors of production assumed in the H-O theory?
  - a) Labour and Capital
  - b) Land and entrepreneur
  - c) Capital and Land
  - d) Labour and Land

- 7) Which of the following factor does not influence on reciprocal demand?
  - a) Population
  - b) Income
  - c) Size of Country
  - d) Absence of trade

- 8) Reciprocal demand is expressed in graphical terms through.....
  - a) Offer curves
  - b) Production possibility frontier
  - c) Demand curve
  - d) Supply curve

- 9) Equilibrium terms of trade means.....
  - a) Terms of trade at which export and import is equal
  - b) The ratio between export prices to import prices
  - c) Terms of trade at which price is equal
  - d) Terms of trade at which there is no trade

- 10) Purchasing power theory is developed by-----
- Gustav cassel
  - Heckscher Ohlin
  - Leontief
  - Ricardo
- 11) ----- Currency is universally accepted
- Fiat
  - Vehicle
  - Hard
  - Reserve
- 12) Many IMF members opted Managed flexible exchange rate system from
- 1973
  - 1990
  - 2000
  - 2008
- 13) Foreign Direct Investment referes to
- Loan from IMF
  - Grants from World bank
  - Investment by MNCs
  - Domestic Investment
- 14) IMF was established in -----
- 1991
  - 1944
  - 1996
  - 2000
- 15) Brettonwood Conference resulted in the formation of two institutions
- IMF and IDA
  - IMF and IFC
  - IFC and IBRD
  - IMF and IBRD
- 16) Which of the following crisis is not assisted by IMF
- Balance of Payment crisis
  - Financial Crisis
  - Fiscal crisis
  - Natural disaster
- 17) WTO markes its 25th anniversary in -----
- 2016
  - 2018
  - 2020
  - 2019

मराठी रूपांतर

वेळ: 3 तास

गुण: १००

सूचना -

१. सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.
३. आवश्यक तेथे सुबक आकृती काढा.

- प्रश्न.१. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडावा. 20
- अ) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्राचा अर्थ, व्याप्ती आणि महत्व स्पष्ट करा.
  - ब) स्मिथ चा निरपेक्ष खर्च सिद्धांत - चर्चा करा.
  - क) हेकक्षर ओहलीन सिद्धांत स्पष्ट करा.
- प्रश्न.२. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडावा. 20
- अ) व्यापाराच्या शर्ती मोजण्यासाठी कोणत्या वेगवेगळ्या पद्धती आहेत.
  - ब) व्यवहारशेष चा अर्थ आणि घटक स्पष्ट करा
  - क) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या विविध लाभांवर चर्चा करा
- प्रश्न.३. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडावा. 20
- अ) मागणी आणि पुरवठ्याच्या आधारे परकीय चलन दराचे निर्धारण स्पष्ट करा.
  - ब) परकीय मुक्त व्यापाराच्या बाजूचे युक्तिवाद स्पष्ट करा
  - क) नियंत्रित लवचिक विनिमय दराचा अर्थ आणि कार्यपद्धती यावर चर्चा करा.
- प्रश्न.४. खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडावा. 20
- अ) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे फायदे आणि तोटे यांची चर्चा करा
  - ब) IMF ची तीन मुख्य कार्ये कोणती आहेत
  - क) WTO ची कार्ये स्पष्ट करा.
- प्रश्न.५. कोणत्याही दोनवर टिपा लिहा. 20
- अ) लियोनटिफ विरोधाभास
  - ब) स्वॅप मार्केट
  - क) मुक्त व्यापारासाठी केस
  - ड) सार्कवर टीप लिहा

किंवा

- प्रश्न 5 बहुपर्यायी प्रश्न, योग्य पर्याय निवडा. 20
- 1) व्यापार हे 'वाढीचे इंजिन' आहे असे कोणी घोषित केले?
    - अ) डीएच रॉबर्टसन
    - ब) आल्फ्रेड मार्शल
    - क) अँडम स्मिथ
    - ड) जे.एस. मील

2) खालीलपैकी कशाचा आंतरराष्ट्रीय व्यापारावर सकारात्मक परिणाम होत नाही?

- अ) नवोन्मेष
- ब) विस्तीर्ण बाजारपेठ
- क) उत्पादनाचे पर्याप्तीकरण
- ड) प्रदूषण

३. व्यापाराची दिशा काय दर्शवते

- अ) आयात व निर्यात मधील व्यापार भागीदार देश
- ब) वस्तू आणि सेवा चा व्यापार आकृतिबंध
- क) व्यापाराची रक्कम
- ड) व्यापार शर्ती

४. जागतिक व्यापार कोणाचे वर्चस्व आहे?

- अ) विकसनशील देश
- ब) विकसित देश
- क) दक्षिण आशीयाई देश
- ड) अविकसित देश

५. 'निरपेक्ष खर्च फरक' संकल्पना कोणी विषद केली?

- अ) अडमस्मिथ
- ब) डेविड रिकार्डो
- क) हरोड- डोमर
- ड) कार्ल मार्क्स

६. हेक्सचर ओह्लीन सिद्धांतात उत्पादनाचे कोणते घटक गृहीत धरले आहेत?

- अ) श्रमिक व भांडवल
- ब) भूमी व संयोजक
- क) भांडवल व भूमी
- ड) श्रमिक व भूमी

७. खालीलपैकी कोणता घटक अन्योन्य मागणीवर परिणाम करत नाही

- अ) लोकसंख्या
- ब) उत्पन्न
- क) देशाचा आकार
- ड) व्यापाराचा अभाव

८. अन्योन्य मागणी हे----- चे आकृतीय प्रतिनिधित्व करते.

- अ) देयता वक्र
- ब) उत्पादन शक्यता वक्र
- क) मागणी वक्र
- ड) पुरवठा वक्र

९. संतुलित व्यापार शर्ती म्हणजे
- अ) अश्या व्यापार शर्ती जेथे आयात व निर्यात समान असतात
  - ब) निर्यातीच्या किमतीचे आयातीच्या किमतीला गुणोत्तर
  - क) अश्या व्यापार शर्ती जेथे किंमत समान असते
  - ड) अश्या व्यापार शर्ती जेथे व्यापार होत नाही
- 10) क्रयशक्तीचा सिद्धांत ----- यांनी विकसित केला आहे.
- अ) गुस्ताव कॅसल
  - ब) हेकसचर ओहलिन
  - क) लिओन्टीफ
  - ड) रिकार्डो
- 11) ----- चलन सर्वत्र स्वीकारले जाते
- अ) फियाट
  - ब) वाहक
  - क) हार्ड
  - ड) राखीव
- 12) अनेक IMF सदस्यांनी व्यवस्थापित लवचिक विनिमय दर प्रणालीची निवड या सालापासून केली
- अ) १९७३
  - ब) १९९०
  - क) २०००
  - ड) २००८
- 13) थेट परकीय गुंतवणुकीचा संबंधीत आहे
- अ) IMF कडून कर्ज
  - ब) जागतिक बँकेकडून अनुदान
  - क) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांची गुंतवणूक
  - ड) देशांतर्गत गुंतवणूक
- 14) IMF ची स्थापना ----- मध्ये झाली.
- अ) १९९१
  - ब) १९४४
  - क) १९९६
  - ड) २०००
- 15) ब्रेटनवूड परिषदेमुळे या दोन संस्थांची निर्मिती झाली
- अ) IMF आणि IDA
  - ब) IMF आणि IFC
  - क) IFC आणि IBRD
  - ड) IMF आणि IBRD

16) खालीलपैकी कोणत्या संकटाला IMF द्वारे मदत केली जात नाही

- अ) व्यवहारशेष संकट
- ब) आर्थिक संकट
- क) वित्तीय संकट
- ड) नैसर्गिक संकट

17) WTO ची 25 वा वर्धापन दिन ----- मध्ये साजरी करते

- अ) २०१६
- ब) २०१८
- क) २०२०
- ड) २०१९

18) WTO ची स्थापना ----- रोजी झाली.

- अ) १ जानेवारी १९९१
- ब) १ जानेवारी १९९५
- क) १ जानेवारी १९९८
- ड) 1 जानेवारी 2000

19) बौद्धिक संपदा अधिकार म्हणजे?

- अ) बौद्धिक कृतींचा (Intellectual activity) कायदेशीर हक्क
- ब) व्यापाराचा कायदेशीर हक्क
- क) कंपन्याचा कायदेशीर हक्क
- ड) शिक्षण प्राप्त करण्याचा कायदेशीर हक्क

20) सार्क ची स्थापना कुठे झाली.?

- अ) काठमांडू
- ब) दिल्ली
- क) ढाका
- ड) कराची

*****

[Time :3 Hours]

[Total Marks:100]

- N.B. 1.All questions are compulsory.**
2.All questions have an internal choice.
3.Figures to the right indicate full marks.

Q.1. Attempt Any Two of the following. **20**

- a) Explain the types of environmental degradation.
- b) What are the causes of Land Pollution?
- c) Elaborate Renewable and Non-renewable resources.

Q.2. Attempt Any Two of the following. **20**

- a) Are Economic Assets and Environmental Assets different? Justify your answer with examples.
- b) What do you understand about Green Business? Explain how it has minimal negative effect on the environment.
- c) Explain briefly the concept of Green Gross Domestic Product? What are the needs, limitations and major issues in Green GDP?

Q.3. Attempt Any Two of the following. **20**

- a) Discuss in detail the concept of sustainable development with its features.
- b) Outline the Smart Cities Mission in India.
- c) Explain the sustainable development goals (SDGs).

Q.4. Attempt Any Two of the following. **20**

- a) Provide an overview of Environmental Laws In India.
- b) Write about functions of the Central Pollution Control Board.
- c) Discuss about the Pradhan Mantri Ujjwala Yojana.

Q.5. Write the short notes on. **20**

- a) Effects of water pollution.
- b) Green Consumerism.
- c) Strategies adopted by the National Mission for Sustainable Agriculture (NMSA).
- d) National Green Tribunal.

OR

Q.5 Choose the right answer from the given options and rewrite the statement. **20**

1. Which among the following is an environmental problem?
A.Deforestation   B.Conservation of land   C.Reduced pollution   D.Decreased population
2. Environmental degradation is caused by_____.
A.Conservation of nature   B.Over-exploitation of nature   C.Preserving ecosystem   D.Afforestation
3. The extraction and sale of a unit of exhaustible resource today involves an additional cost, called _____.
A.money cost   B.real cost   C.user cost   D.implicit cost

4. The resources that can be easily replenished by natural cycles are known as _____.
- A.Renewable Resources   B.Environmental Resources   C.Developmental Resources   D.Non-Renewable Resources
5. What is the preservation and wise use of natural resources called?
- A.Habitat   B.Ecology   C.Conservation   D.Wastage
6. What is the basic objective of environmental accounting?
- A.Make available true and reliable information about the environment   B.Study and analyze environmental assessment, measurement and control processes   C.Establish parameters to provide relevant information   D. Reveal the degree of impact on the environment
7. The distinction between _____ assets lies at the heart of environmental accounting
- A.Financial and Physical   B.Economic and Environmental/ Natural   C.Cash and Deposit   D.Public and Private
8. The System of Integrated Environmental and Economic Accounting/ SEEA, also called _____, refers to modification of the System of National Accounts (SNA) to incorporate the use or depletion of natural resources.
- A.green accounting   B.blue accounting   C.sustainable accounting   D.clean accounting
9. _____ business decisions are the cornerstone of green businesses.
- A.Socially responsible   B.Most profitable   C.Strategic   D.Operational
10. Green attitude related to the tourists consumption denotes _____
- A. selection of environment place for vacation   B.more holidays   C.visiting only natural stocks   D.be at home always
11. ___ is one of the cities selected in the first round for smart City.
- A.Patna   B.Trivandrum   C.Gangtok   D.New Delhi municipal corporation
12. P M Awas Yojana help in attainment of ___ goal of sustainable development.
- A.Climate Action   B.Sustainable cities and Communities   C.gender equality   D.reduced inequalities
13. Under Greenfield projects there will be _____.
- A.redevelopment of existing city   B.extension of city   C.transformation of infrastructure   D.redevelopment of slums
14. _____ is the fifth goal of sustainable development.
- A.Zero hunger   B.No poverty   C.Quality education   D.Gender equality
15. Agenda for Sustainable Development includes ___ goals.
- A.17   B.15   C.12   D.10

16. _____ is not a component of National Mission for Sustainable Agriculture
A.National Bamboo Mission	B.Soil Health Management	C.Corporate Finance Mission	D.Rainfed Area Development
17. _____ is the apex administrative body in India for regulating and ensuring environmental protection.
A.Ministry of Law	B.Ministry of Finance	C.Ministry of Environment and Forests	D.Home Ministry
18. The Coastal Regulation Zone Notification, 1991 is related to _____
A.Air pollution	B.Water pollution	C.Biodiversity Conservation	D.Forest Conservation
19. Financial support of Rs _____ is provided by the Pradhan Mantri Ujjwala Yojana for each LPG connection for BPL households.
A.2000	B.1600	C.1000	D.800
20. The Ministry of Environment and Forests launched the Environment Education, Awareness and Training Scheme in _____
A.1991	B.1986	C.1983	D.1988

*****

[वेळ : ३ तास]

[एकूण गुण: १००]

- सूचना : १.सर्व प्रश्न अनिवार्य आहे .
 २.सर्व प्रश्नांना अंतर्गत पर्याय आहे .
 ३.उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात .
 ४.मूळ इंग्रजी प्रमाण मानावे .

प्र.१. खालील पैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा . २०

- अ) पर्यावरणाच्या न्हासाचे प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) जमीन प्रदूषणाची कारणे काय आहेत?
 क) नवीकरणीय आणि नवीकरणीय नसलेली संसाधने विस्तृत करा.

प्र.२. खालील पैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा . २०

- अ) आर्थिक मालमत्ता आणि पर्यावरणीय मालमत्ता भिन्न आहेत का? उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
 ब) हरित व्यवसाय म्हणजे काय ? त्याचा पर्यावरणावर कमीत कमी नकारात्मक परिणाम कसा होईल हे स्पष्ट करा.
 क) हरित ढोबळ देशांतर्गत उत्पादन म्हणजे काय ? त्याची गरजा, मर्यादा आणि समस्या कोणत्या?

प्र.३. खालील पैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा . २०

- अ) शाश्वत विकासाच्या संकल्पनेची त्याच्या वैशिष्ट्यांसह तपशीलवार चर्चा करा
 ब) भारतातील स्मार्ट सिटी मिशनची रूपरेषा स्पष्ट करा.
 क) शाश्वत विकास उद्दिष्टे (SDGs) स्पष्ट करा.

प्र.४. खालील पैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा . २०

- अ) भारतातील पर्यावरणविषयक कायद्यांचे विहंगावलोकन करा.
 ब) केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या कार्याबद्दल लिहा.
 क) प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजनेबद्दल चर्चा करा.

प्र.५. थोडक्यात टिपा लिहा. २०

- अ) जलप्रदूषणाचे परिणाम.
 ब) हरित ग्राहक
 क) शाश्वत शेतीसाठी राष्ट्रीय धोरण (NMSA).
 ड) राष्ट्रीय हरित न्यायाधिकरण.

किंवा

प्र.५. खालीलपैकी योग्य पर्यायांची निवड करून विधाने पुन्हा लिहा. २०

१. खालीलपैकी कोणती पर्यावरणीय समस्या आहे?

अ.जंगलतोड   ब. जमिनीचे संरक्षण   क.कमी प्रदूषण   ड.घटीत जनसंख्या

२. पर्यावरणाचा न्हास _____ मुळे होतो.

अ.निसर्ग संवर्धन   ब.निसर्गाचे अति-शोषण   क.पर्यावरणीय जतन   ड.वनीकरण

३. संपूर्ण संसाधनांच्या नगाच्या निष्कर्षण आणि विक्रीमध्ये आज अतिरिक्त खर्च समाविष्ट केला जातो, ज्याला ___ म्हणतात.
 अ.मौद्रिक किंमत   ब.खरी किंमत   क.वापरकर्ता खर्च   ड.अंतर्भूत खर्च
४. अशी संसाधने जी नैसर्गिक चक्रांद्वारे सहजपणे पुनर्भरित केली जाऊ शकतात त्यांना ___ म्हणून ओळखले जाते.
 अ.नवीकरणीय संसाधने   ब.पर्यावरणीय संसाधने   क. विकासीय संसाधने   ड.बिगर-नवीकरणीय संसाधने
५. नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे जतन व शहाणपणाने वापर याला काय म्हणतात?
 अ.अधिवास   ब.पारिस्थितिकी   क.संवर्धन   ड.अपव्यय
६. पर्यावरण लेखांकनाचे मूळ उद्दिष्ट काय आहे?
 अ. पर्यावरणाविषयी खरी आणि विश्वासार्ह माहिती उपलब्ध करून द्या
 ब.पर्यावरणीय मूल्यांकन, मापन आणि नियंत्रण प्रक्रियांचा अभ्यास आणि विश्लेषण करा
 क.संबंधित माहिती प्रदान करण्यासाठी मापदंड स्थापित करा
 ड.पर्यावरणावर किती परिणाम होतो ते सांगा
७. _____ मालमत्तेतील फरक पर्यावरणीय लेखांकनाच्या केंद्रस्थानी आहे.
 अ.आर्थिक आणि भौतिक पर्यावरणीय/ नैसर्गिक   ब.आर्थिक आणि पर्यावरणीय/ नैसर्गिक   क.रोख आणि ठेव   ड.सार्वजनिक आणि खाजगी
८. एकात्मिक पर्यावरण आणि आर्थिक लेखा / SEEA ची प्रणाली, ज्याला _____ देखील म्हटले जाते, नैसर्गिक संसाधनांचा वापर किंवा क्षीणता समाविष्ट करण्यासाठी राष्ट्रीय लेखा प्रणाली (SNA) मध्ये बदल करण्याचा संदर्भ देते.
 अ.हरित लेखा   ब.नील लेखा   क.शाश्वत लेखा   ड.स्वच्छ लेखा
९. _____ व्यवसाय निर्णय हा हरित व्यवसायाचा आधारशिला आहे.
 अ.सामाजिकदृष्ट्या जबाबदार   ब.सर्वात फायदेशीर   क.धोरणात्मक   ड.कार्यरत
१०. पर्यटकांच्या उपभोगासाठी हिरवा दृष्टीकोन सूचित करेल की व्यक्ती:-----
 अ.'पर्यावरणीय क्षेत्र " सुट्टी साठी निवडा.   ब.अधिक सुट्ट्या घ्या   क.फक्त नैसर्गिक साठ्याला भेट द्या   ड.नेहमी घरी रहा
११. _____ हे स्मार्ट सिटीसाठी पहिल्या फेरीत निवडलेल्या शहरांपैकी एक आहे.
 अ.पटना   ब.त्रिवेंद्रम   क.गंगटोक   ड.नवी दिल्ली महानगरपालिका

१२. प्रधानमंत्री आवास योजना शाश्वत विकासाचे _____ ध्येय साध्य करण्यात मदत करते.
अ.हवामान क्रिया   ब.शाश्वत शहरे आणि   क.लिंग समानता   ड.असमानता कमी करणे
समाज
१३. ग्रीनफिल्ड प्रकल्पांतर्गत —असतील
अ.विद्यमान शहराचा पुनर्विकास   ब.शहराचे विस्तार   क.पायाभूत सुविधांमधील बद्दल   ड.झोपडपट्टी पुनर्वसन
१४. _____ हे शाश्वत विकासाचे पाचवे उद्दिष्ट आहे
अ.शून्य उपासमार   ब.दारिद्र्य नष्ट करणे   क.गुणवत्ता शिक्षण   ड.लिंग समानता
१५. शाश्वत विकासाच्या अजेंड्यामध्ये _____ ध्येये समाविष्ट आहेत.
अ.१७   ब.१५   क.१२   ड.१०
१६. _____ हा शाश्वत शेतीसाठीच्या राष्ट्रीय मिशनचा घटक नाही.
अ.राष्ट्रीय बांबू मिशन   ब.मृदा आरोग्य व्यवस्थापन   क.कॉर्पोरेट फायनान्स मिशन   ड.पावसाधारित क्षेत्रीय विकास
१७. पर्यावरण संरक्षणाचे नियमन आणि खात्री करण्यासाठी _____ ही भारतातील सर्वोच्च प्रशासकीय संस्था आहे.
अ.कायदा मंत्रालय   ब.वित्त मंत्रालय   क. पर्यावरण आणि वन मंत्रालय   ड.गृह मंत्रालय
१८. कोस्टल रेग्युलेशन झोन अधिसूचना, १९९१ _____ शी संबंधित आहे
अ.वायू प्रदूषण   ब.जल प्रदूषण   क.जैविक विविधता संवर्धन   ड.वन संवर्धन
१९. पंतप्रधान उज्ज्वला योजनेद्वारे गरिबी रेखा खालील कुटुंबांना प्रत्येक एलपीजी कनेक्शनसाठी _____ रुपयांचे आर्थिक सहाय्य प्रदान केले जाते.
अ.२०००   ब.१६००   क.१०००   ड.८००
२०. पर्यावरण आणि वन मंत्रालयाने पर्यावरण शिक्षण, जागरूकता आणि प्रशिक्षण योजना _____ मध्ये सुरू केली
अ.१९९१   ब.१९८६   क.१९८३   ड.१९८८

*****

Time: 3 hours

[Total Marks: 100]

N.B.

- i) All questions are compulsory.
- ii) Each question carries 20 marks
- iii) The use of simple calculator is allowed.

Q.1 Attempt any two of the following:

20

A) Given the following probability distribution of Variable X, calculate E(X) and V(X)

X	-2	-1	0	1
P(X)	1/8	1/8	1/4	1/2

B Calculate the covariance of the random variables X and Y given the following joint p.m.f

X/Y	0	1	2
1	0.1	0.1	0
2	0.1	0.1	0.2
3	0.2	0.1	0.1

C) Following is the joint probability mass function of X and Y.

		Y		
		10	11	12
X	0	0.1	0.2	0.1
	1	0.2	0.2	0.2

- i) marginal probability distributions of X and Y.
- ii) conditional probability distribution of Y when X= 1

Q.2 Attempt any two of the following:

20

A) Define:

- i) Null Hypothesis and Alternative Hypothesis
- ii) Type I error and Type II error

B) i) A company wanted to compare the performance of its call center employees in two different centers located in two different parts of the country – Hyderabad, and Bengaluru, in terms of the number of tickets resolved in a day (hypothetically speaking). The company randomly selected 30 employees from the call center in Hyderabad and 30 employees from the call center in Bengaluru. The following data was collected:

Hyderabad: $\bar{x}_1 = 700, \sigma_1 = 20$

Bengaluru: $\bar{x}_2 = 730, \sigma_2 = 25$

Check at 5% level of significance, whether the performance of employees at two centers is same or not. ($Z_{0.05} = 1.645$)

- ii) A sample of size 10 has arithmetic mean as 65.2 and standard deviation 20. Can it come from the population with mean 50.
($t_{0.05} = 2.262$)

C) In one experiment, two random samples gave the following results:

Sample	Size	Sample mean	Sum of squares of deviations from the mean
1	10	15	90
2	12	14	108

Test the equality of sample variances at 5% level of significance. Table values of F for degrees of freedom 9 and 11 is 2.90 F for degrees of freedom 11 and 9 is 3.10.

Q.3 Attempt any two of the following: 20

- A) Derive the OLS estimators of a linear regression model $Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$.
- B) The following table includes the price and quantity demanded for the product.

Quantity (in units)	10	6	8	14	16	0
Price (₹)	4	8	6	2	6	10

- (i) Estimate the demand function for the product, $Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$
(ii) Estimate the average elasticity of demand.

C) What are the assumptions of the Classical Linear Regression Model?

Q.4 Attempt any two of the following: 20

- A) Discuss the implications of multicollinearity.
- B) What are the consequences of heteroscedasticity?
- C) i) For the following data series, confirm if there is auto-correlation.

$$\sum_{t=1}^{20} e^2_t = 7587.9154, \quad \sum_{t=2}^{20} (e_t - e_{t-1})^2 = 8195.2065$$

($d_L = 1.20, d_U = 1.41$ at 5 % level of significance)

- ii) Apply Goldfeld- Quandt test to determine the presence of heteroscedasticity for the following regression equation based on the first 11 observations:

$Y_i = -738.84 + 0.088X_i$, Residual Sum of Squares = 377.17 with 9 degrees of freedom

Regression equation based on last 11 observations:

$Y_i = 1141.07 + 0.029X_i$, Residual Sum of Squares = 1536.8 with 9 degrees of freedom

($F_{0.05} = 3.18$ at 5% level of significance for 9 degrees of freedom)

Answer any two of the following

20

Q.5

- A)** i) What are the properties of Poisson Distribution? (04)
- ii) For a normally distributed random variable (X), mean=200 and S.D. =25. Find $P(175 < X < 215)$. (06)
(Given $0 < Z < 1 = 0.3413$ & $0 < Z < 0.6 = 0.2257$)
- B)** Point estimation and interval estimation
- C)** Co-efficient of determination
- D)** Durbin- Watson 'd' test

Q.5

Multiple Choice Question (Select an appropriate option)

20

A binomial distribution is _____ distribution.

1.
  - A) Continuous
  - B) Discrete
  - C) Normal
  - D) Not discrete
2. A variable whose value depends upon the outcome of a random experiment is known as _____.
  - A) Random Variable
  - B) Static Variable
  - C) Linear Variable
  - D) Sample Variable
3. Bernoulli trials has _____ trials.
  - A) Two
  - B) Three
  - C) Four
  - D) Infinity
4. Number of deaths due to road accidents in a city during a month is said to follow _____ distribution.
  - A) Bernoulli
  - B) Binomial
  - C) Poisson
  - D) Normal

5. The total area under the normal curve is _____.
- A) Zero
  - B) Unity
  - C) Infinity
  - D) Two
6. When population variance is unknown _____ is used for testing sample mean.
- A) Z distribution
  - B) t distribution
  - C) F distribution
  - D) Chi square distribution
7. An assumption regarding a population parameter of a random variable regarding the population is called _____.
- A) Statistical hypothesis
  - B) Statement
  - C) Estimator
  - D) Critical Region
8. Maximum probability of type I error is known as _____.
- A) Level of Insignificance
  - B) Level of Significance
  - C) Critical Region
  - D) Level of Hypothesis
9. A hypothesis is _____ if it specifies only a single value concerning the population.
- A) Simple
  - B) Composite
  - C) Single
  - D) Double
10. _____ is used for testing sample variance with known population variance.
- A) Z test
  - B) t test
  - C) F test
  - D) Chi square test
11. Under the assumptions of OLS the error term is assumed to follow _____ distribution.
- A) Binomial
  - B) Poisson
  - C) Normal
  - D) Bernoulli
12. Given $\sum x_i y_i = 335$ and $\sum x_i^2 = 100$, then $\hat{\beta} =$ ____
- A) 3.35
  - B) 33.5
  - C) 335
  - D) 0.335

- 13 $E(Y/X_i) = f(X_i)$ is referred to as
A) conditional expectation
B) intercept line
C) population regression line
D) linear regression line
- 14 Given $\sum X = 50$, $\sum Y = 60$, $\hat{\beta} = 5$ and $N = 10$ then $\hat{\alpha} =$ ____
A) -19
B) 19
C) 25
D) 6
- 15 The assumption of equal variance of error term u for all the values of explanatory variables is called as _____.
A) Autocorrelation
B) Multicollinearity
C) heteroskedasticity
D) homoskedasticity
- 16 Durbin Watson statistic varies between _____.
A) 1 and 1
B) 0 and 4
C) 0 and 1
D) 0 and 2
- 17 _____ problem exists in the data as economic magnitudes have a tendency to move together over time.
A) Autocorrelation
B) Multicollinearity
C) heteroskedasticity
D) homoskedasticity
- 18 The problem of _____ arises when the variance of the error terms is not the same for all the independent variables.
A) Autocorrelation
B) Multicollinearity
C) heteroskedasticity
D) homoskedasticity
- 19 Dropping variable which is creating multicollinearity is a means to
A) identify multicollinearity
B) response multicollinearity
C) estimate multicollinearity
D) remove multicollinearity
- 20 Auto-correlation _____ in the co-efficient estimates.
A) cause bias
B) does not cause bias
C) standard deviation
D) reverses sign

2½ Hours

Marks: 80

Note : i) All questions are compulsory

ii) All questions carry equal marks.

Q. 1) Attempt any two questions of the following. (20)

- A. What are the main features of Co-operation? Discuss.
- B. What is Co-operation? State the Benefits of Co-operation in economic development.
- C. Describe the impact of globalization on Co-operation movement.

Q. 2) Attempt any two questions of the following. (20)

- A. Describe the Structure of Co-operative Finance.
- B. Explain the performance of National Co-operative development corporation (NCDC) in economic development of India.
- C. What are the functions of Urban Co-operative banks? Discuss.

Q. 3) Attempt any two questions of the following. (20)

- A. Explain the role of Co-operative sugar factory in rural development.
- B. What is Co-operative farming? Explain the Importance of Co-operative farming.
- C. State the role of Agro-based Industry in the economic development of India.

Q. 4) Attempt any two questions of the following. (20)

- A. Explain the functions of marketing Co-operative society.
- B. What is Consumer Co-operative Society ? Explain the importance of consumer Co-operative society.
- C. What are the functions of housing Co-operative society ? Describe.

[वेळ: २½ तास]

[गुण: ८०]

- सुचना : i) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १ ला) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) सहकाराचे प्रमुख गुणवैशिष्ट्ये कोणती आहेत ? चर्चा करा.
ब) सहकार म्हणजे काय ? आर्थिक विकासात सहकाराचे फायदे सांगा.
क) जागतिकीकरणाचे सहकारी चळवळीवरील परिणामांचे वर्णन करा.

प्र. २ रा) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) सहकारी वित्त पुरवठ्याच्या रचनेचे वर्णन करा.
ब) भारताच्या आर्थिक विकासात राष्ट्रीय सहकारी विकास महामंडळाची (NCDC) कामगिरी स्पष्ट करा.
क) नागरी (अर्बन) सहकारी बँकांचे कार्ये कोणती आहेत ? चर्चा करा.

प्र. ३ रा) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) ग्रामीण विकासात सहकारी साखर कारखान्याची भूमिका स्पष्ट करा.
ब) सहकारी शेती म्हणजे काय ? सहकारी शेतीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
क) भारताच्या आर्थिक विकासात शेती आधारित उद्योगांची भूमिका सांगा.

प्र. ४ था) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(२०)

- अ) सहकारी विपणन संस्थांचे कार्ये स्पष्ट करा.
ब) ग्राहक सहकारी संस्था म्हणजे काय ? ग्राहक सहकारी संस्थेचे महत्त्व सांगा.
क) गृहनिर्माण सहकारी संस्थेची कार्ये कोणती आहेत ? वर्णन करा.

Time: 3 hours

[Total Marks: 100]

N.B.

- i) All questions are compulsory.
- ii) Each question carries 20 marks
- iii) The use of simple calculator is allowed.

Q.1 Attempt any two of the following: (20)

- a) Given $Z = 2x^2 - 5xy + 6y^2$, find all the second-order partial derivatives of Z.
- b) Let the demand function for a commodity X_B be-
 $X_B = 20.3 + 0.11P_1 + 0.12P_2 - 0.31P_3$
 find the partial elasticities of demand for X_B with respect to P_1, P_2 , and P_3 at $P_1=1, P_2=2$ and $P_3 =1$.
- c) Find x and y which maximize Z,
 Where $Z= xy+2x$
 subject to the constraint $4x + 2y=60$. (Use Lagrange multiplier)

Q.2 Attempt any two of the following: (20)

- a) Evaluate: (i) $\int \frac{(12x)}{6x^2+12} dx$ (ii) $\int_1^2 x^2 dx$
- b) Compute Total, Average, and Average Variable costs for the marginal cost function $MC= 10 + 4x - 7x^2$, if the total fixed cost is 10.
- c) Given the demand function for a commodity $P= 30 - 2D$ and the supply function $P= 2D$, find the consumer's and producer's surplus at the equilibrium price.

Q.3 Attempt any two of the following: (20)

- a) calculate Spearman's Rank correlation coefficient from the following data:

X	39	65	62	90	82	75	25	98	36	78
Y	47	53	58	86	62	68	60	91	51	84

- b) From the following data, obtain the linear regression equation of Y on X.

X	6	2	10	4	8
Y	9	11	5	8	7

Also, predict Y when X= 10

- c) Calculate the trend values by the method of least squares from the data given below and estimate sales for the year 2025.

Year	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sales (in 000)	70	75	90	91	95	98	100

Q.4 Attempt any two of the following: (20)

- a) What are the importance of index numbers?
 b) Calculate Laspeyre's and Paasche's price index numbers for the following data.

Commodity	Base year		Current year	
	Price (in ₹)	Quantity (Kgs)	Price (in ₹)	Quantity (Kgs)
A	8	20	10	22
B	9	15	10	20
C	7	18	11	15
D	10	6	15	6

- c) From the following data, calculate the real income from 2016 to 2019, taking 2016 as the base year. Also, find the year in which the employees have the greatest purchasing power.

Year	Average monthly income (in ₹)	Consumer Price index
2015	109.50	112.8
2016	112.20	118.2
2017	116.40	127.4
2018	125.08	138.2
2019	135.40	143.5
2020	138.10	149.8

Q.5 Attempt any two of the following: (20)

- a) (i) Determine the degree of homogeneity of the function:

$$z = f(x,y) = 2x + 4y.$$
 (ii) Find the total differential of $Z = x^2y^3$
- b) (i) If the $MR = 10 - 7x^2$, find total revenue function
 (ii) Find the area beneath the curve is $y = x^2$ between $x = 0$ and $x = 3$.
- c) You are supplied with the following data.
 Variance of $x = 9s$
 $4x - 5y + 33 = 0$
 $20x - 9y - 107 = 0$
 Find (i) mean values of x and y (ii) co-efficient of correlation between x and y .
- d) Simple random sampling and stratified random sampling

OR

Q.5 Select the correct option and rewrite the statement.

- i) If $U = x + 4xy - xz$ then, $\frac{\partial u}{\partial z} = ?$
- A. $1 + 3x - z$
 B. $3 + 3y - z$
 C. $3 + xy$
 D. $-x$
- ii) The degree of homogeneity for the function $z = f(x, y, z) = \frac{x-y}{z}$ is
- A. 1
 B. 4
 C. not homogeneous
 D. 0
- iii) If the production function is given as $Q = 10L^2K^1$, determine the MP_L at $K=L=1$
- A. -20
 B. 20
 C. 3
 D. -1
- iv) Find f_y for $z = x^2 + xy + y^3$
- A. $12x + 3y$
 B. $x + 3x$
 C. $x + 3xy$
 D. $x + 3y^2$
- v) In the Lagrange function, λ represents--
- A. Constraint
 B. Constraint prices
 C. Optimum value
 D. Lagrange multiplier
- vi) The formula $\int_0^{x_0} f(x)dx - P_0 x_0$ is used for to calculate
- A. Definite integral.
 B. Consumer's surplus.
 C. Area under curve.
 D. Producer's surplus
- vii) $\int \frac{6x^2}{2x^3+1} dx$ is
- A. $\frac{6}{3x} + C$
 B. $\frac{3}{6x+1} + c$
 C. $\frac{12x}{\log 6x}$
 D. $\log (2x^3+1) + c$

- viii) $\int 1 dx$ is
- $0 + c$
  - $1 + c$
  - $x + c$
  - $\frac{x^2}{2} + 1x + c$
- ix) $\int \frac{1}{1+x} dx =$
- $\log(1 + x) + c$
  - $\log x + c$
  - $\log(x - 1) + c$
  - $\log \frac{1}{x} + c$
- x) Given the marginal cost function $MC = x + 5$, Total cost at $x = 8$ is,
- 72
  - 32
  - 40
  - 0
- xi) If $b_{yx} = 0.13$ and $b_{xy} = 0.22$, find the correlation coefficient between x and y
- 0.16
  - 0.16
  - ± 0.6
  - 0.6
- xii) If the correlation coefficient is a positive value, then the slope of the regression line
- must also be positive
  - can be either negative or positive
  - can be zero
  - can not be zero
- xiii) The correlation coefficient lies between -
- 1 to 0.
  - 0 to 1
  - 1 to 1
  - 1 to 2
- xiv) If $y = 12 + 6x$ then value of y intercept is
- 12
  - 6
  - Y
  - X
- xv) The slope of the regression line of Y on X is also called the:
- Correlation coefficient of X on Y
  - Correlation coefficient of Y on X
  - Regression coefficient of X on Y
  - Regression coefficient of Y on X

- xvi) The period for which the index number is determined is known as _____
- A. Current period
  - B. Base period
  - C. Normal period
  - D. Future period
- xvii) If $\sum iw = 20332$ and $\sum w = 100$, then Consumer price index is
- A. 203.32
  - B. 2033.2
  - C. 203
  - D. 203.23
- xviii) The most commonly used mathematical method for measuring the trend is:
- A. Moving average method
  - B. Semi average method
  - C. Method of least squares
  - D. Correlation analysis
- xix) The difference between a statistic and the parameter is called:
- A. Non-random
  - B. Probability
  - C. Sampling error
  - D. Random
- xx) Which of the following is not a type of non-probability sampling?
- A. Quota sampling
  - B. Convenience sampling
  - C. Snowball sampling
  - D. Stratified random sampling

Duration : 3 Hours

Marks: 100

- N.B.** 1) All question are compulsory.
2) Figures to right indicate full marks.
3) Provide Statistical data and digram wherever nessary.

-
- Q.1** Attempt **any two** of the following **20**
a) What are characteristic of rural development.?
b) Explain the significance of rural development
c) What do you mean by rural development? Explain its objectives.
- Q. 2** Attempt **any two** of the following **20**
a) Discuss the Specific and target Group oriented Approach
b) Discuss on the social Justice Approach
c) Explain the Benefits of Integrated Rural Development. Explain the various measures to eradicate the problems of agro based industries
- Q.3** Attempt **any two** of the following **20**
a) Explain the significance of dairy farming in rural development
b) Explain the role of agro based industries in rural development
c) Explain the various measures to eradicate the problems of agro based industries
- Q.4** Attempt **any two** of the following **20**
a) Explain the Aims and Salient features of the Scheme of Provisions of Urban Amenities in Rural Area (PURA)
b) Explain the Major Features of Deen Dayal Antyodaya Yojana – National Livelihoods Mission (NRLM)
c) write a short note on - Employment Guarantee Scheme Job Card and Works carried out under MNREGA
- Q.5** A Attempt the following questions **20**
a) Explain the significance of rural development.
b) Discuss on the social Justice Approach
c) Explain how the technological support is enhancing rural diversification.
d) Write a short note on Microfinance.
- OR**
- Q.5** B Answer the Multiple-Choice Questions (MCQs) by choosing the correct option **20**
given below.
1) In rural areas ..... is considered a major symptom
A. More emphasis on labor-intensive techniques
B. More emphasis on capitalist techniques
C. Both of the above
D. None of this

- 2) Identify the following incorrect statement
  - A. Dependence on the rural economy The economy is the rural economy
  - B. The broader side of rural development is the development of the entire Indian economy
  - C. Rural development can only happen if the service sector is developed
  - D. It would be better to spend on urban areas instead of spending on rural development
- 3) The entire National Rural Employment Scheme for rural development and employment growth was launched on .....
  - A. 1995
  - B. 2005
  - C. 2010
  - D. 2015
- 4) During the period of economic reforms, development of rural areas remained low due to neglect of ..... Area
  - A. Agriculture
  - B. Industry
  - C. Service
  - D. Health
- 5) .....is considered to be the most rural population if the total population is divided at the Indian level
  - A. Bihar
  - B. Madhya Pradesh
  - C. Uttar Pradesh
  - D. Rajasthan
- 6) Under _____ approach, a specialized or a target group is undertaken and researched upon for whom special programmes are undertaken.
  - A. Achievements
  - B. Target
  - C. Budget
  - D. none
- 7) "TRYSEM" a programme made for :
  - A. Employment to Rural youths
  - B. Employment to Urban youths
  - C. Development of nutrition intake in the food of poor of the country.
  - D. Providing road connectivity to the villages
- 8) Area development approach emphasis upon the development of _____
  - A. developing country
  - B. Developed region
  - C. backward region
  - D. none

- 9) Mahatma Gandhi had viewed development of rural areas through eradication of_____ .
- A. Poverty
  - B. Education
  - C. Voilance
  - D. none
- 10) Basic needs approach proposed the_____ of basic human needs.
- A. Success
  - B. Unsatisfactory
  - C. satisfaction
  - D. none
- 11) Which of the following is not an agro - based industry?
- A. Vegetable oil industry
  - B. Cotton textile industry
  - C. Fish oil manufacturing
  - D. Leather industry
- 12) Mission of Social Forestry:-
- A. Increasing industrial setup.
  - B. Green belts in urban and industrial areas.
  - C. Generation of ground water.
  - D. Protection of wildlife.
- 13) Achievements of social forestry
- A. Building Infrastructure.
  - B. Education Attainment.
  - C. Increased employment opportunities for the rural poor.
  - D. Fast growing Urban population
- 14) The development of the dairy sector generally results in :-
- A. Infrastructural Development.
  - B. Improved transportation.
  - C. Eradication of Child Labour.
  - D. An increased workload for women, but it also increases women's participation in income-generating activities
- 15) Plantations through social forestry also help :
- A. Population.
  - B. Content of Carbon.
  - C. Productivity variation.
  - D. To create economic capital to the rural poor.
- 16) The top states in the implementation of MGNREGA is _____
- A. Andhra Pradesh
  - B. Madhya Pradesh
  - C. Tamil Nadu
  - D. All of the above

- 17) Under PURA scheme ----- these are considered as centers of potential development.
- A. Municipality
  - B. Tehsil
  - C. Nagar Panchayat
  - D. Gram Panchayat
- 18) When the MGNREGA scheme was officially launched?
- A. 2nd Feb. 2006
  - B. 3rd Mar. 2007
  - C. 2nd Feb. 2009
  - D. 1st Jan. 2011
- 19) Dr. A.P.J. Abdul Kalam introduced the PURA scheme in the book ---
- A. Target 3 Billion
  - B. Vision 2020
  - C. Shakti se Shanti
  - D. Wings of Fire
- 20) Name the Central authority of MGNREGA
- A. Ministry of Rural Development
  - B. Ministry of Finance
  - C. Ministry of Urban Development
  - D. Ministry of Human Resource Development

*****

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

सूचना: १) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

३) आवश्यक तिथे संख्याशास्त्रीय माहिती द्या आणि आकृत्या काढा

- प्र.-१ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) ग्रामीण विकासाचे वैशिष्ट्य काय आहे?
- ब) ग्रामीण विकासाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- क) ग्रामीण विकास म्हणजे काय? त्याची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- प्र.-२ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) विशिष्ट व लक्षित गट आधारित दृष्टिकोन या बदल चर्चा करा.
- ब) सामाजिक न्याय दृष्टिकोनावर थोडक्यात चर्चा करा
- क) एकीकृत ग्रामीण विकासाचे फायदे थोडक्यात स्पष्ट करा
- प्र.-३ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) दुग्ध शेती व्यवसायाचे ग्रामीण भागातील महत्त्व स्पष्ट करा
- ब) कृषी आधारित उद्योगांची ग्रामीण विकासातील भूमिका स्पष्ट करा.
- क) कृषी आधारित उद्योगांच्या समस्या दूर करण्यासाठी विविध उपाय योजना स्पष्ट करा
- प्र.-४ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०
- अ) ग्रामीण भागाला नागरी सुविधांची तरतूद(PURA) योजनेचे ध्येय आणि ठळक वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) दीनदयाल अंत्योदय योजनेची(राष्ट्रीय उपजीविका अभियान-NRLM) प्रमुख वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) टीप लिहा - रोजगार हमी योजना जॉब कार्ड आणि मनरेगा अंतर्गत केलेली कामे
- प्र.-५ अ खालील प्रश्न सोडवा. २०
- अ) ग्रामीण विकासाचे महत्त्व समजावून सांगा.
- ब) सामाजिक न्याय दृष्टिकोनावर थोडक्यात चर्चा करा.
- क) तांत्रिक सहायतेमुळे ग्रामीण विविधिकरणाला कशी चालना मिळत आहे ते स्पष्ट करा
- ड) टीप लिहा- सूक्ष्म वित्त

किंवा

- प्र.-५ ब खालील दिलेला योग्य पर्याय निवडून बहुपर्यायी प्रश्नांची (MCQs) उत्तरे द्या. २०
- १) ग्रामीण भागामध्ये ..... हे प्रमुख लक्षण मानले जाते
- A. पायाभूत सुविधांचा विकास करणे
B. भांडवल प्रधान तंत्रावर अधिक भर
C. वरील दोन्ही
D. यापैकी नाही
- २) खालील चुकीचे विधान ओळखा
- A. ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर अवलंबित्व अर्थव्यवस्था म्हणजे हे ग्रामीण अर्थव्यवस्था होय
B. ग्रामीण विकासाचा विस्तृतपणा म्हणजे संपूर्ण भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास होय
C. सेवा क्षेत्राचा विकास केला तरच ग्रामीण विकास होऊ शकतो
D. ग्रामीण विकासावर खर्च करण्याऐवजी शहरी भागावर खर्च करणे हिताचे ठरेल
- ३) ग्रामीण विकास आणि रोजगार वाढीसाठी संपूर्ण राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार योजना ..... रोजी सुरू करण्यात आली.
- A. 1995
B. 2005
C. 2010
D. 2015
- ४) आर्थिक सुधारणा कालखंडात ..... क्षेत्र दुर्लक्षित मानले गेल्याने ग्रामीण भागाचा विकास कमी राहिला
- A. शेती
B. उद्योग
C. सेवा
D. आरोग्य
- ५) ..... संपूर्णभारतीय स्तरावर एकूण लोकसंख्या यांची विभागणी केल्यास सर्वाधिक ग्रामीण भागातील लोकसंख्या म्हणून ..... मानली जाते
- A. बिहार
B. मध्य प्रदेश
C. उत्तरप्रदेश
D. राजस्थान
- ६) ..... दृष्टिकोनाच्या अंतर्गत एक विशेषीकृत किंवा लक्ष्य गट हाती घेतला जातो आणि ज्यांच्यासाठी विशेष कार्यक्रम हाती घेतले जातात त्यावर संशोधन केले जाते.
- A. यशप्राप्ती
B. ध्येयप्राप्ती
C. अर्थसंकल्प
D. वरीलपैकी नाही

- ७) “TRYSEM” हा कार्यक्रम कशासाठी तयार केलेला आहे?
- ग्रामीण युवक रोजगारासाठी
  - नागरी युवक रोजगारासाठी
  - देशातील गरिबांच्या अन्नातील पोषक आहाराच्या विकासासाठी
  - गावातील रस्ते जोडण्यासाठी/बांधण्यासाठी
- ८) क्षेत्रीय विकास दृष्टिकोन.....च्या विकासावर अवलंबून आहे.
- विकसनशील देश
  - विकसित प्रदेश
  - अविकसितप्र देश
  - वरीलपैकी नाही
- ९) ..... निर्मूलनाच्या माध्यमातून ग्रामीण भागाचा विकास ‘महात्मा गांधी’यांनी पहिला होता.
- दारिद्र्य
  - शिक्षण
  - हिंसा
  - वरीलपैकी नाही
- १०) मूलभूत गरजांचा दृष्टिकोन मूलभूत मानवी गरजांचे..... प्रस्तावित करतो.
- यश
  - असंतोष
  - समाधान
  - वरीलपैकी नाही
- ११) खालीलपैकी कोणता कृषी आधारित उद्योग नाही?
- भाजीपाला तेल उद्योग
  - कापूस कापड उद्योग
  - मासे तेल उत्पादन
  - चर्मोद्योग
- १२) सामाजिक वनीकरण मिशन आहे
- औद्योगिक उभारणी वाढवणे.
  - शहरी आणि औद्योगिक भागात हरित पट्टा .
  - भूजल निर्मिती.
  - वन्यजीवांचे संरक्षण करणे
- १३) सामाजिक वनीकरणाची उपलब्धी म्हणजे
- पायाभूत सुविधा निर्माण करणे.
  - शिक्षणप्राप्ती.
  - ग्रामीण भागातील गरिबांसाठी रोजगाराच्या संधी वाढल्या.
  - झपाट्याने वाढणारी शहरी लोकसंख्या.

- १४) दुध व्यवसाय क्षेत्राच्या विकासाचा परिणाम म्हणून साधारण
- पायाभूत सुविधांचा विकास
  - सुधारित वाहतूक
  - बालमजुरीचे निर्मूलन
  - महिलांसाठी वाढलेला कामाचा भार, पण त्यामुळे उत्पन्न वाढवणाऱ्या उपक्रमांमध्ये महिलांचा सहभाग वाढणे.
- १५) सामाजिक वनीकरणाद्वारे वृक्षारोपण मदत करते
- लोकसंख्या
  - कार्बनची सामग्री.
  - उत्पादकता भिन्नता.
  - ग्रामीण गरिबांसाठी आर्थिक भांडवल निर्माण करणे
- १६) मनरेगाच्या अंमलबजावणी मध्ये _____ सर्वोच्च राज्य आहे.
- आंध्रप्रदेश
  - मध्यप्रदेश
  - तामिळनाडू
  - वरील सर्व
- १७) PURA योजनेअंतर्गत ----- ही सुप्त विकासाची केंद्रे गणली जातात.
- नगरपालिका
  - तहसील
  - नगरपंचायत
  - ग्रामपंचायत
- १८) मनरेगा योजना अधिकृतपणे कधी सुरू झाली?
- २ फेब्रुवारी २००६
  - ३ मार्च २००७
  - २ फेब्रुवारी २००९
  - १ जानेवारी २०११
- १९) डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांनी _____ या पुस्तकात PURA योजना मांडली.
- Target 3 Billion
  - Vision 2020
  - Shakti se Shanti
  - Wings of Fire
- २०) मनरेगाच्या केंद्रीय प्राधिकरणाचे नाव सांगा.
- ग्रामीण विकास मंत्रालय
  - अर्थमंत्रालय
  - नगरविकास मंत्रालय
  - मनुष्यबळ विकास मंत्रालय

*****

Time: 2 ½ hours

Marks: 80

- N.B: 1. All questions are compulsory.
2. All questions carry equal marks.

1. Define Museology. Write in brief the history of museum movement in India from 1784 to 1928. 20

OR

1. "A curator is the living force of the museum". Comment.
2. Critically examine the care and caution that should be taken by a museum to preserve the rich cultural heritage of the country. 20

OR

2. Elaborate the changing role of Museum's in modern India.
3. Evaluate the value of archives as source of history. 20

OR

3. State how archival records are preserved.
4. Write a note on retention of archives. 20

OR

4. Examine the issues and challenges of Digital archives.

*****

मराठी रूपांतर

वेळ -2 ½ तास

गुण ८०

सूचना - 1. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. वस्तुसंग्रहालयशास्त्राची व्याख्या लिहून १७७४ ते १९२८ या काळातील भारतीय वस्तुसंग्रहालय चळवळीचा थोडक्यात इतिहास लिहा. २०

किंवा

१. “अभिरक्षक हा वस्तुसंग्रहालयाची जिवंत शक्ति असते “ भाष्य करा.

२. देशाचा समृद्ध सांस्कृतिक वारसा जतन करण्यासाठी वस्तुसंग्रहालयातील वस्तूंची कश्या प्रकारे काळजी व निगा ठेवली जाते याचे सटीक परीक्षण करा. २०

किंवा

२. आधुनिक भारतातील वस्तुसंग्रहालयाच्या बदलत्या भूमिकेचे विवेचन करा.

३. ऐतिहासिक संदर्भ साधने म्हणून अभिलेखांचे परीक्षण करा. २०

किंवा

३. अभिलेख कश्या प्रकारे संवर्धित केले जातात ते सांगा.

४. अभिलेखांचे संग्रहण कसे राखतात यावर टिपण लिहा. २०

किंवा

४. डिजिटल साधनांच्या समस्या व आव्हानांचे परीक्षण करा,

*****

Time: 2 ½ hours

Marks: 80

- N.B: 1. All questions are compulsory.
2. All questions carry equal marks.

1. a) Explain the duties and responsibilities of curator in Museum. 20
OR
b) Describe the various types of Museums with suitable examples.
2. a) Explain the methods of collection of objects in a museum. 20
OR
b) Elucidate the in-house and out-reach activities of a museum.
3. a) Define “Archival Science”. Discuss the scope and value of records as source of history. 20
OR
b) State the classification of records in Archives.
4. a) Give an account of the methods of conservation and preservation of records in archives. 20
OR
b) Discuss the utility of digital sources.

*****

मराठी रूपांतर

वेळ -2 ½ तास

गुण ८०

सूचना - 1. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

2. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

१ वस्तुसंग्रहलयातील अभिरक्षकाच्या जबाबदऱ्या आणि कर्तव्ये स्पष्ट करा. २०

किंवा

१ समर्पक उदाहरणे देऊन विविध प्रकारच्या वस्तु संग्रहलयांचे वर्णन करा.

२ वस्तु संग्रहलयामध्ये वस्तु संग्रह करण्याच्या पद्धती लिहा. २०

किंवा

२ वस्तु संग्रहलयाची अंतर्गत आणि बाह्य कार्ये स्पष्ट करा.

३ अभिलेख शास्त्राची व्याख्या करा आणि इतिहासाचे संदर्भ साधन म्हणून अभिलेखांची चर्चा करा. २०

किंवा

३ अभिलेखागारातील अभिलेखांचे वर्गीकरण करा.

४ अभिलेखागारातील अभिलेखांचे जतन आणि संवर्धन करण्याच्या पद्धतींचा आढावा घ्या. २०

किंवा

४ डिजिटल साहित्याची उपयोगितेची चर्चा करा.

*****

(2 ½ Hours)

(Total Marks: 80)

Please check whether you have got the right question paper

N.B: 1) Attempt all questions

2) All questions carry equal marks

Q1 A) Write in brief, the History of A.I.R. and Vividh Bharati. 20

OR

B) Discuss the potential of T.V for National Development in our Country.

Q2 A) Examine the Role of Public Relations in Industry and Government. 20

OR

B) Define Advertising and discuss its various Forms.

Q3 A) What is the Internet? Trace its Historical Development. 20

OR

B) What are the Media Laws in our Country?

Q4 A) Discuss the Impact of Media on Youth. 20

OR

B) Write an essay on the role of Media to protect Human Rights.

*****

मराठी भाषांतर

(वेळ: 2 ½ तास)

(एकूण गुण: ८०)

सुचवा : १) सर्व प्रश्न सोडवा

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

प्र१. अ) आकाशवाणी आणि विविध भारती या बदलचा इतिहास थोडक्यात लिहा.

२०

किंवा

ब) आपल्या देशात राष्ट्रीय विकासासाठी टीव्ही च्या संभाव्यतेची चर्चा करा.

प्र२. अ) उद्योग आणि सरकारमधील जनसंपर्काच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.

२०

किंवा

ब) जाहिरातीची व्याख्या करा आणि त्याच्या विविध स्वरूपांवर चर्चा करा.

प्र३. अ) इंटरनेट काय आहे? त्याच्या ऐतिहासिक विकासाचा मागोवा घ्या.

२०

किंवा

ब) आपल्या देशात माध्यमांचे कायदे काय आहेत?

प्र४. अ) तरुणाईवर माध्यमांच्या प्रभावांची चर्चा करा.

२०

किंवा

ब) मानवी हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी माध्यमांच्या भूमिकेवर एक निबंध लिहा.

*****

(2 ½ Hours)

(Total Marks: 80)

Please check whether you have got the right question paper

N.B : 1) Attempt all questions

2) All questions carry equal marks

Q1 A) Explain the importance and need of Radio in today's world.

20

OR

B) Explain various program formats on Television and its impact on women.

Q2 A) Explain the Functions and Responsibility of Public Relation Officer.

20

OR

B) Critically examine the definition of Advertising and its importance to society.

Q3 A) Explain in detail about Social Media.

20

OR

B) Discuss the various Cyber Laws for the protection of online frauds

Q4 A) Explain the impact of Media on Society.

20

OR

B) Explain the Challenges faced by Media due to Global Competition.

*****

मराठी भाषांतर

(वेळ: 2 ½ तास)

(एकूण गुण: ८०)

सुचवा : १) सर्व प्रश्न सोडवा

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र१. अ) आजच्या जगात रेडिओचे महत्त्व आणि गरज समजावून सांगा.

२०

किंवा

ब) दूरदर्शनचे विविध कार्यक्रमांचे स्वरूप आणि त्याचा महिलांवर होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

प्र२ अ) जनसंपर्क अधिकाऱ्याची कार्ये आणि जबाबदारी स्पष्ट करा.

२०

किंवा

ब) जाहिरातींची व्याख्या आणि समाजासाठी त्याचे महत्त्व तपासा.

प्र३. अ) सोशल मीडियाबद्दल सविस्तर माहिती द्या.

२०

किंवा

ब) ऑनलाईन फसवणुकीच्या संरक्षणासाठी विविध सायबर कायदांची चर्चा करा.

प्र४. अ) समाजावर प्रसार माध्यमांचा प्रभाव स्पष्ट करा.

२०

किंवा

ब) जागतिक स्पर्धेमुळे माध्यमांसमोरील आव्हाने स्पष्ट करा.

*****

[Time : 3 Hours]

[Marks : 100]

Please check whether you have got the right question paper.

N. B: 1. All questions are **Compulsory**.

2. All questions carry **equal** marks.

Q.1 A) Give an account of integration of Indian States.

OR

B) Describe the Socio – Economic Reforms during Nehru Era.

Q.2 A) Explain the work of Lal Bahadur shastri as the Prime Minister.

OR

B) Write a detailed note on the Nationalization of Banks.

Q.3 A) Briefly describe the India's relations with its neighbouring countries.

OR

B) Give an account of liberalization.

Q.4 A) Review the Women Empowerment Movement in India.

OR

B) Explain the Progress in Science and Technology in Independent India.

Q.5 Attempt any **two** short Note of the following.

a) Features of the Indian Constitution.

b) Janata Government.

c) Rajiv Gandhi.

d) Separatist Movement.

(मराठी रूपांतर)

(वेळ: ३ तास)

एकूण गुण: १००

सुचना: १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १ अ. भारतीय राज्याच्या एकिकरणाची माहिती द्या.

किंवा

ब. नेहरुयुगातील सामाजिक व आर्थिक सुधारनांचे वर्णन करा.

प्र. २ अ. पंतप्रधान म्हणून लालबहादूर शास्त्रीचे कार्य स्पष्ट करा.

किंवा

ब. बँकांच्या राष्ट्रीयीकरणावर सविस्तर टिप लिहा.

प्र. ३ अ. भारताचे शेजारिल राष्ट्राबरोबरच्या संबंधाचे थोडक्यात वर्णन करा.

किंवा

ब. उदारिकरणाची माहिती द्या.

प्र. ४ अ. भारतातील महिला सबलीकरण चळवळीचा आढावा घ्या.

किंवा

ब. स्वातंत्र्य भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती स्पष्ट करा.

प्र. ५ खालील पैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा.

अ. भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये

ब. जनता सरकार

क. राजीव गांधी

ड. फूटिरतावादी चळवळ

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N. B: 1. **All** questions are **Compulsory**.
2. **All** questions carry **equal** marks.

Q.1 A) Discuss the salient features of the Indian constitution.

OR

B) Examine the various social reforms introduced during Nehru Era (1947-1964)

Q.2 A) Give an Account of the rise of Mrs. Indira Gandhi in Indian politics.

OR

B) Write the detailed note on the Emergency of 1975.

Q.3 A) Review the Political Developments during (1984 CE to 2000 CE).

OR

B) Comment on the India's relations with its neighbouring countries

Q.4 A) Write a detailed note on the Separatist Movements.

OR

B) Explain the women Empowerment Movement in India.

Q.5 A) Attempt **any two** of the following.

- Integration of Indian States.
- Janata Government
- Liberalization
- Progress of Science and Technology

(मराठी रूपांतर)

(वेळ: ३ तास)

एकूण गुण: १००

सुचना: १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १ अ. भारतीय राज्य घटनेच्या ठळक वैशिष्ट्यांची चर्चा करा.

किंवा

ब. नेहरू युगातील (१९४७ — १९६४) विविध सामाजिक सुधारणांचे परिक्षण करा.

प्र. २ अ. भारतीय राजकारणात श्रीमती इंदिरागांधी यांच्या उदयाची माहिती द्या.

किंवा

ब. १९७५ च्या आण्णबाणिवर सविस्तर टिप लिहा.

प्र. ३ अ. इ.स. १९८४ ते २००० या काळातील राजकीय विकासाच्या घडामोडिचा आढावा घ्या.

किंवा

ब. भारताचे शेजारिल राष्ट्राबरोबरील संबंधावर भाष्य करा.

प्र. ४ अ. फुटिरतावादी चळवळीवर सविस्तर टिप लिहा.

किंवा

ब. भारतातील महिला सबलीकरण चळवळ स्पष्ट करा.

प्र. ५. खालील पैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा.

अ. भारतीय राज्यांचे एकिकरण.

ब. जनता सरकार

क. उदारिकरण

ड. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती

(3 Hours)

(Total Marks-100)

Please check whether you have go the right question paper

NB : 1) All questions are compulsory

2) All questions Carry equal marks.

Q.1 Explain the achievements of Babur as the founder of Mughal Empire?

OR

Describe the Akbar's Rajput policy?

Q.2 Comments on Mughal administration?

OR

Throw light on the judicial system of Mughals?

Q. 3 Trace the reasons responsible for the rise of Maratha power?

OR

Write detailed information on Chhatrapati Shivaji Maharaj's administration?

Q.4 Discuss the economic situation of Mughal period?

OR

Evaluate the educational conditions during the Mughal period?

Q.5 Write short notes on **any two** of the following.

- a. Jahangir.
- b. Mansabdari system during the Mughal period.
- c. Chhatrapati Rajaram Maharaj.
- d. Art of the Mughal Period.

*****

मराठी रूपांतर

(३ तास)

(एकुण गुण : १००)

सूचना :

१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र. १ मोगल साम्राज्याचा संस्थापक या नात्याने बाबरची कामगिरी स्पष्ट करा ?

किंवा

अकबराच्या राजपूत विषयक धोरणाचे वर्णन करा ?

प्र.२ मोगल प्रशासनावर भाष्य करा ?

किंवा

मोगलांच्या न्यायव्यवस्थेवर प्रकाश टाका ?

प्र. ३ मराठा सत्तेच्या उदयास जबाबदार कारणांचा मागोवा घ्या ?

किंवा

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या प्रशासनावर सविस्तर माहिती लिहा ?

प्र. ४ मोगल कालखंडातील आर्थिक परिस्थितीवर चर्चा करा ?

किंवा

मोगल कालखंडातील शैक्षणिक परिस्थितीचे मूल्यमापन करा ?

प्र. ५ खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा .

अ. जहांगीर.

ब. मोगल कालखंडातील मनसबदारी पद्धती.

क. छत्रपती राजाराम महाराज.

ड. मोगल कालखंडातील कला.

*****

(3Hours)

(Total Marks-100)

Please check whether you have go the right question paper

NB :1) All questions are compulsory

2) All questions Carry equal marks.

Q. 1 Describe the situation in India before Babur's invasion?

OR

Review the Humayun-Sher Shah conflict?

Q.2 Write detailed information on Mughal administration?

OR

Explain the nature and merits and demerits of the Mansabdari system of Mughals?

Q.3 Comment on the achievements of Chhatrapati Shivaji Maharaj as an ideal ruler?

OR

Write detailed information on Chhatrapati Shivaji Maharaj's administration?

Q.4 Throw light on the social conditions of Mughal period?

OR

Evaluate the religious situation in the Mughal period?

Q.5 Write short notes on **any two** of the following.

- a. Aurangzeb's religious policy.
- b. Revenue Policy of Mughals.
- c. Chhatrapati Sambhaji Maharaj.
- d. Architecture of the Mughal period.

*****

मराठी रूपांतर

(३ तास)

(एकुण गुण : १००)

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२)सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

प्र.१ बाबर आक्रमनापूर्वीच्या भारताच्या परिस्थितीचे वर्णन करा ?

किंवा

हुमायून-शेरशहा संघर्षाचा आढावा घ्या ?

प्र.२ मोगल प्रशासनावर सविस्तर माहिती लिहा ?

किंवा

मोगलांच्या मनसबदारी पद्धतीचे स्वरूप व गुण दोष स्पष्ट करा ?

प्र.३ एक आदर्श राज्यकर्ता या नात्याने छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या कामगिरीवर भाष्य करा ?

किंवा

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या प्रशासनावर सविस्तर माहिती लिहा?

प्र. ४ मोगल कालखंडातील सामाजिक परिस्थितीवर प्रकाश टाका ?

किंवा

मोगल कालखंडातील धार्मिक परिस्थितीचे मूल्यमापन करा ?

प्र.५ खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा .

अ. औरंगजेबाचे धार्मिक धोरण.

ब. मोगलांचे महसूल धोरण.

क. छत्रपती संभाजी महाराज.

ड. मोगल कालखंडातील स्थापत्य.

*****

[Time: 3 Hrs]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. All questions are **compulsory**.
2. All questions carry **equal** marks.

Q. 1 a) Discuss the role played by Peshwa Bajirao I in the expansion of Maratha empire. (20)

OR

b) Bring out the significance of Maratha confederacy.

Q. 2 a) Evaluate career and achievements of Peshwa Balaji Bajirao (Nansaheb) in consolidation of Maratha power. (20)

OR

b) Review the circumstances leading to third battle of Panipat.

Q. 3 a) Describe the contribution of Peshwa Madhav Rao I in revival of Maratha Power. (20)

OR

b) Explain the causes of downfall of Maratha power.

Q. 4 a) Examine the salient features of civil & military administration during the Peshwa period. (20)

OR

b) Trace the progress of art and architecture during the period of your study.

Q. 5 Write short notes on (Any Two) (20)

- Peshwa Balaji Vishwanath.
- Significance of Third battle of Panipat.
- Barbhai council.
- Position of women in Peshwa Period.

*****

मराठी रुपांतर

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

- प्र. १ अ) मराठा साम्राज्याच्या विस्तारातील पेशवे बाजीराव पहिले यांच्या भूमिकेची चर्चा करा. (२०)
किंवा
ब) मराठा मंडळाचे महत्व विशद करा.
- प्र. २ अ) मराठा सत्तेच्या दृढीकरणात पेशवे बाळाजी बाजीराव (नानासाहेब) यांच्या कारकीर्द आणि कामगिरीचे मूल्यमापन करा. (२०)
किंवा
ब) तिसऱ्या पानिपत युद्धास कारणीभूत घटनांचा आढावा घ्या.
- प्र. ३ अ) मराठा सत्तेच्या पुनरुज्जीवनात पेशवे माधवराव पहिले यांच्या योगदानाचे वर्णन करा. (२०)
किंवा
ब) मराठा सत्तेच्या न्हासाची कारणे स्पष्ट करा.
- प्र. ४ अ) पेशवे काळातील मुलकी आणि लष्करी प्रशासनाच्या ठळक वैशिष्ट्यांचे परीक्षण करा. (२०)
किंवा
ब) तुमच्या अभ्यास कालखंडातील कला आणि स्थापत्याच्या प्रगतीचा मागोवा घ्या.
- प्र. ५ टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) (२०)
अ) पेशवे बाळाजी विश्वनाथ.
ब) तिसऱ्या पानिपत युद्धाचे महत्व.
क) बारभाई मंडळ.
ड) पेशवेकालीन समाजातील स्त्रियांचे स्थान.

*****

Duration: 2½ hrs

Max Marks: 80

- N.B i) Attempt all questions
ii) All questions carry equal marks

Q1 A What is motivation ? Discuss Control theory and Action theory of motivation. **20**

OR

B Explain the Justice and Fairness theories of motivation **20**

Q2 A Write a detailed note on Counterproductive Work Behavior involving Withdrawal. **20**

OR

B Discuss in detail the environmental and personality related characteristics of job satisfaction. **20**

Q3 A Differentiate between work groups and work teams. Describe the important group and team concepts. **20**

OR

B Discuss women's role in leadership positions and cross cultural issues in leadership. **20**

Q4 A What is organizational development? Discuss the process in organizational development. **20**

OR

B Describe the role of Open systems theory and Theory X and Theory Y in OD. **20**

*****

वेळ: २½ तास

गुण: ८०

- सूचना i) सर्व प्रश्नांचा प्रयत्न करा
ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत

प्र. १ अ प्रेरणा म्हणजे काय? प्रेरणाच्या नियंत्रण सिद्धांत आणि कृती सिद्धांतावर चर्चा करा. २०

किंवा

ब प्रेरणाचे न्याय आणि निष्पक्षता सिद्धांत स्पष्ट करा. २०

प्र. २ अ प्रतिउत्पादक कामाच्या वर्तनावर तपशीलवार टीप लिहा ज्यामध्ये माघार घेणे समाविष्ट आहे. २०

किंवा

ब नोकरीच्या समाधानाच्या पर्यावरण आणि व्यक्तिमत्त्वाशी संबंधित वैशिष्ट्यांची तपशीलवार चर्चा करा. २०

प्र. ३ अ कार्य गट आणि कार्य संघ यांच्यात फरक करा. महत्त्वाच्या गट आणि संघ संकल्पनांचे वर्णन करा. २०

किंवा

ब नेतृत्वाच्या पदांवर महिलांच्या भूमिकेवर चर्चा करा आणि नेतृत्वातील सांस्कृतिक समस्यांवर चर्चा करा. २०

प्र. ४ अ संघटनात्मक विकास म्हणजे काय? संघटनात्मक विकास प्रक्रियेची चर्चा करा. २०

किंवा

ब OD मधील खुली प्रणाली सिद्धांत आणि सिद्धांत X आणि सिद्धांत Y च्या भूमिकेचे वर्णन करा. २०

*****

(3 Hours)

(Total Marks : 100)

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

1. A. Discuss any five structural and functional brain abnormalities affecting Schizophrenia. **20**
- OR**
- B. Which are the different approaches used to treat Schizophrenia?
2. A. Write a detailed note on Suicide. **20**
- OR**
- B. Explain the various types of treatments for Mood Disorders.
3. A. Describe any five types of Paraphilias. **20**
- OR**
- B. Discuss in detail Incest and Rape as primary types of Sexual Abuse.
4. A. Outline the DSM V personality disorders and write a detailed note on Antisocial Personality Disorder. **20**
- OR**
- B. Describe the key clinical features of Cluster C Personality Disorders.
5. Attempt any two of the following. **20**
- A. Other Psychotic disorders.
- B. Beck's Cognitive Model of Depression
- C. Sexual Dysfunctions in Women
- D. Schizoid and Schizotypal Personality Disorder.

(२.५ तास)

(एकूण गुण : ८०)

- सूचना : १) कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.
२) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
३) उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.

१. अ. छिन्नमनस्कतेवर परिणाम करणाऱ्या कोणत्याही पाच संरचनात्मक आणि कार्यात्मक मेंदूच्या विकृतींची चर्चा करा. २०

किंवा

ब. छिन्नमनस्कतेवर उपचार करण्यासाठी कोणत्या विविध पध्दती वापरल्या जातात?

२. अ. आत्महत्येवर तपशीलवार नोंद लिहा. २०

किंवा

ब. भावस्थिती विकारांसाठी विविध प्रकारचे उपचार सांगा.

३. अ. पॅराफिलियाचे कोणतेही पाच प्रकार सांगा. २०

किंवा

ब. लैंगिक शोषणाचे प्राथमिक प्रकार म्हणून निषिद्ध समागम आणि बलात्काराची तपशीलवार चर्चा करा.

४. अ. DSM V व्यक्तिमत्व विकारांची रूपरेषा रेखाटा आणि असामाजिक व्यक्तिमत्व विकारावर तपशीलवार नोंद लिहा. २०

किंवा

ब. वृंद सी व्यक्तिमत्व विकारांच्या मुख्य चिकित्सालयीन वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा.

५. खालील टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) २०

अ. इतर दुर्मनस्क विकार.

ब. बेकचे अवसादाचे बोधात्मक प्रतिमान.

क. महिलांमधील लैंगिक अपकार्य दोष.

ड. मनोविदल आणि स्किझोटाइपल व्यक्तिमत्व विकार.

*****

Duration: 3 Hours

Marks: 100

- Note: 1. All questions are Compulsory.
 2. All questions carry equal marks and internal Options.
 3. Simple calculator permitted for statistical calculation
 4. Numbers on right side indicate full marks of questions.

Q1. Attempt any one of the following: (20 Marks)

- A. Explain various scaling methods used in test development.
 B. i) State the uses and limitations of correlation.
 ii) Calculate correlation of the following set of scores with the help of rank order method:

X	30	37	32	29	32	40	34	42	45	35
Y	71	76	80	78	82	74	83	86	81	73

Q2. Attempt any one of the following: (20 Marks)

- A. Write a detailed note on SB5.
 B. Explain the types of skewness and discuss the methods used for measuring skewness.

Q3. Attempt any one of the following: (20 Marks)

- A. Discuss how personality assessments are structured and conducted.
 B. Evaluate Thematic Apperception Test (TAT) as a projective method of personality assessment.

Q4. Attempt any one of the following: (20 Marks)

- A. Identify the merits, limitations and uses of various measures of variability.
 B. Calculate standard deviation of the following distribution of scores.

CI	101-110	91-100	81-90	71-80	61-70	51-60	41-50	31-40	21-30
f	5	8	10	12	14	11	10	7	3

N=80

Q5. Attempt any two of the following: (20 Marks)

- A. Write a note on item-difficulty index.
 B. Describe the components of CHC model.
 C. Describe in detail what is assessed when a personality assessment is conducted.
 D. Calculate the percentile rank for the score 32 from the following distribution of scores.

CI	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
f	2	4	5	7	8	6	5	3

N=40

*****

कालावधी ३ तास.

गुण.१००

सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत

२. प्रत्येक प्रश्नाला समान गुण आहेत प्रत्येकी २० गुण.
३. सांख्यिकीय प्रक्रियेतील सर्व पायऱ्या व्यवस्थित अचूकपणे स्पष्ट लिहा.
४. साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
५. प्रत्येक प्रश्नास अंतर्गत पर्याय आहेत.
६. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.

प्रश्न १. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०.

अ) चाचणी/ कसोटी विकासातील विविध मापन पद्धती व त्यांचे उपयोग सविस्तर स्पष्ट करा.

ब) i) सहसंबंधाचे उपयोग आणि मर्यादा सांगा.

५.

ii) खालील प्राप्तांक संचातील सहसंबंध हा श्रेणी अंतर पद्धतीने काढा.

१५.

क्ष.	३०.	३७,	३२,	२९,	३२,	४०,	३४,	४२,	४५,	३५
य.	७१,	७६,	८०.	७८,	८२,	७४,	८३,	८६,	८९,	७३.

प्रश्न २. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०.

अ) SB ५ वर सविस्तर टिप्पणी लिहा.

ब) शिखरदोष व त्याचे प्रकार स्पष्ट करा आणि शिखरदोष मापनात वापरात येणाऱ्या पद्धतींची चर्चा करा.

प्रश्न ३. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०.

अ) व्यक्तीमत्त्व मूल्यमापनाची रचना आणि पद्धती कशी असते चर्चा करा.

ब) व्यक्तीमत्त्व मूल्यमापनाच्या प्रक्षेपण पद्धतीतील TAT (अर्थबोध चाचणी) याचे मूल्यमापन करा.

प्रश्न ४. खालीलपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.

२०.

अ) विचालनशिलतेच्या विविध परिमाणांच्या फायदे, मर्यादा आणि उपयोग हे ओळखा आणि लिहा.

ब) खालिल प्राप्तांक वितरणाचा चतुर्थक विचलन काढा.

प्राप्तांक X.	१०१-११०	९१-१००	८१-९०	७१-८०	६१-७०	५१-६०	४१-५०	३१-४०	२१-३०
वारंवारता f	५,	८,	१०,	१२,	१४,	११,	१०,	७,	३.
	N=८०.								

प्रश्न ५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

अ. घटक काठीण्य निर्देशांकावर टिपण लिहा.

ब. CHC प्रारूप चे घटक विषद करा.

क. जेव्हा व्यक्तीमत्त्व मूल्यमापन केले जाते तेव्हा कशाचे मूल्यमापन होते सविस्तर स्पष्ट करा.

ड. खालिल प्राप्तांक श्रेणीचा PR ३२ आणि P६८ काढा.

प्राप्तांक X.	७०-७९	६०-६९	५०-५९	४०-४९	३०-३९	२०-२९	१०-१९	००-०९.
वारंवारता f.	२,	४,	५,	७,	८,	६,	५,	३.
	N=४०.							

*****

Duration: 3 hrs

Total marks: 100

- Note: 1. Attempt all questions
2. All questions carry equal marks

Q.1 Attempt any one from below (20 marks)

- a. Is imagery same as visual perception? Explain with help of researches of imagery and visuo-spatial processing overlaps.

OR

- b. Explain functional approaches to forgetting

Q2. Attempt any one from below (20 marks)

- a. Explain Information processing approach to Problem Solving

OR

- b. What is incubation? How might incubation work? Explain with help of research conducted by Dijksterhuis, A., & Meurs, T. (2006)

Q3. Attempt any one from below (20 marks)

- a. Explain with help of research, how availability heuristic and representative heuristic affects the subjective probability judgements?

OR

- b. Explain three different decision approaches for multi attribute alternatives. Explain in detail Payne's study (1976) to test the multi attribute choice models

Q4. Attempt any one from below (20 marks)

- a. What is syllogistic reasoning and what are the basic research findings in the syllogistic reasoning tasks? Explain atmosphere effect and conversion errors as explanation for basic findings in syllogistic reasoning.

OR

- b. What are pragmatic reasoning schemas? Explain social contract theory.

Q5. Attempt any two from below (20 marks)

- a. Explain how Mnemonics can improve memory?
b. What are problems? How is it different from thinking? What are different types of problems?
c. What is decision making? Explain different approaches to decision making? What are different types of decision making problems? Explain with help of examples.
d. Explain belief bias and Dual system theory with the help study done by Evans et al (1983) on believability, validity effects of arguments.

*****

मराठी भाषांतर

वेळ: २.३० तास

गुण: १००

सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२. प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण आहेत.

- प्र१ अ. प्रतिमासृष्टी दृष्टीसंवेदनासारखी आहे का? संशोधनाच्या आधारे प्रतिमा सृष्टी आणि दृष्टी-
अवकाशी प्रक्रिया परस्परव्यापी आहेत हे स्पष्ट करा. २०
किंवा
- ब. विस्मरणविषयक विविध दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
- प्र२ अ. समस्या परिहार विषयक माहिती प्रक्रिया दृष्टीकोन स्पष्ट करा. २०
किंवा
- ब. अंतःपोषण/उबवण म्हणजे काय? अंतःपोषण कसे कार्य करू शकते? दिजकस्टरहुइस ए.
आणि मेऊर्स टी. यांच्या संशोधनाच्या आधारे स्पष्ट करा.
- प्र३ अ. संशोधनाच्या आधारे उपलब्धी ह्युरीस्टिक (आखाडे) आणि प्रातिनिधिक ह्युरीस्टिक २०
(आखाडे) प्रभाव यांचा संभाव्यता निर्णय प्रक्रियेवर कसा परिणाम होतो ते स्पष्ट करा?
किंवा
- ब. बहु वैशिष्ट्ये पर्यायासंबंधी तीन निर्णय विषयक दृष्टीकोन स्पष्ट करा. पायने (१९७६) यांच्या
अभ्यासाच्या आधारे बहु वैशिष्ट्ये प्रारूप सविस्तर स्पष्ट करा.
- प्र४ अ. संवाक्यात्मक युक्तिवाद म्हणजे काय? संवाक्यात्मक युक्तिवाद कार्यातील मुलभूत निष्कर्ष २०
काय आहेत? संवाक्यात्मक युक्तिवादामधील मुलभूत निष्कर्षाचे स्पष्टीकरण म्हणून
वातावरणाचा प्रभाव आणि रूपांतरण त्रुटी स्पष्ट करा.
किंवा
- ब. व्यावहारिक युक्तीवादामधील आकृतिबंध काय आहेत? सामाजिक संपर्क सिद्धांत स्पष्ट करा.
- प्र५ कोणतेही दोन उपप्रश्न सोडवा २०
- अ. स्मृतीसुधार विद्यामुळे स्मरण कसे सुधारू शकते ते स्पष्ट करा.
- ब. समस्या म्हणजे काय? ती विचार प्रक्रीयेपेक्षा वेगळी कशी आहे? समस्यांचे प्रकार स्पष्ट करा.
- क. निर्णय प्रक्रिया काय आहे? निर्णय प्रक्रीयेविषयक वेगवेगळे दृष्टीकोन स्पष्ट करा. निर्णय
प्रक्रीयेसंबंधी वेगवेगळ्या समस्या योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड. एव्हान्स एट. अल. (१९८३) यांनी युक्तिवादाच्या विश्वासाहता, वैधता प्रभावावर केलेल्या
अभ्यासासह विश्वासाहता पूर्वग्रह आणि दुहेरी प्रणाली सिद्धांत स्पष्ट करा.

*****

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B.:

- 1. Attempt any Five questions.**
- 2. All questions carry equal marks.**

1. Explain the significance of MGNREGA in generating rural employment. **20**
2. Discuss the role of NABARD in providing rural credit. **20**
3. Outline the issues and problems in Rural Banking. **20**
4. Show how NGOs have helped in addressing the issues of rural areas and its people. **20**
5. Explain the meaning, types, history and critique of rural co-operatives. **20**
6. Analyze the impact of globalization on the agrarian sector. **20**
7. Explain land and livelihood problems faced by women and tribals in rural areas. **20**
8. Explain why farmer suicides have become a serious issue in India. Suggest measures to solve the problem. **20**
9. Elaborate on the causes of agrarian unrest. **20**
10. Write short notes on (any two):- **20**
  - a) Case study of a rural NGO
  - b) G M crops
  - c) Agri patents
  - d) Mega projects

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सुचना.: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहे.
३. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. ग्रामीण रोजगार निर्मितीतील मनरेगाचे महत्व स्पष्ट करा. २०
२. ग्रामीण पतपूरवठ्यातील नाबार्डची भूमिका यावर चर्चा करा. २०
३. ग्रामीण कोषातील (Rural Banking) मुद्दे आणि समस्या अधोरेखित करा. २०
४. ग्रामीण विभाग आणि त्यांच्या लोकांच्या समस्यांचे निराकरण करण्यात अशासकीय संघटनांनी कशी मदत केली आहे ते दर्शवा. २०
५. ग्रामीण सहकाराचा अर्थ, प्रकार, इतिहास आणि चिकित्सा स्पष्ट करा. २०
६. कृषी क्षेत्रावरील जागतिकीकरणाच्या प्रभावांचे विश्लेषण करा. २०
७. ग्रामीण भागातील महिला आणि आदिवासींना भेडसावणारे जमीन आणि उपजीविकेचे प्रश्न विषद करा. २०
८. भारतात शेतकरी आत्महत्या ही एक गंभीर समस्या का बनली आहे, ते स्पष्ट करा. या समस्येच्या निराकरणासाठी उपाय सुचवा. २०
९. कृषक असंतोषाची कारणे सविस्तर लिहा. २०
१०. थोडक्यात टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) २०
  - अ) ग्रामीण अशासकीय संघटनांचे व्यष्टि अध्ययन
  - ब) जनुकीयदृष्ट्या विकसित पिके
  - क) कृषी बौद्धिक संपदा
  - ड) महाकाय प्रकल्प

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

NB.

1. Attempt any five.
2. Figures to the right indicate full marks.

1. Briefly discuss the urbanization process and features in the colonial period. **20**
2. Highlight the urbanization phases in the post –independence period **20**
3. Evaluate the features of government initiative program AMRUT for urban development. **20**
4. Describe efforts to resettle and rehabilitate slum dwellers through Ahmedabad RiverfrontRenewal Program. **20**
5. Write an essay on Hitech city Telangana as an IT Park of India. **20**
6. Trace the evolution of Bangalore as an industrial city and its transformation into an IT hub. **20**
7. Examine the ecological challenges and discuss the need for sustainable development in India **20**
8. Analyse ten scenarios probable in the cities of the 21st century. **20**
9. Critically evaluate Swachch Bharat Urban Mission as a government initiative in urban development. **20**
- 10 Write Short Notes on (Any 2) **20**
  - a. Recent trends of urbanization in India
  - b. Technourbs
  - c. Gated communities
  - d. Gentrification

*****

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास

गुण १००

सूचना :

१. सर्व प्रश्नांपैकी कुठलेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

- प्र.१ वसाहतीमधील नागरीकरण प्रक्रिया आणि वैशिष्ट्यांची थोडक्यात चर्चा करा. २०
- प्र.२ स्वातंत्र्योत्तर काळातील नागरीकरणाचे टप्पे आधारेखित करा. २०
- प्र.३ AMRUT (पुनरुज्जीवन आणि शहरी परिवर्तनासाठी अटल मिशन) शहर विकाससाठी असणाऱ्या सरकारी उपक्रमाच्या वैशिष्ट्यांचे मूल्यमापन करा. २०
- प्र.४ अहमदाबाद रिव्हरफ्रंट नूतनीकरण कार्यक्रमातून झोपडपट्टीतील रहिवाशांचे पुनस्थापना आणि पुनर्वसन करण्याच्या प्रयत्नांचे वर्णन करा. २०
- प्र.५ भारताचे आयटी पार्क म्हणून उच्च तंत्रज्ञान (हायटेक) शहर तेलंगणावर एक निबंध लिहा. २०
- प्र.६ औद्योगिक शहर म्हणून बंगलोरच्या उत्क्रांतीचा आयटी हब मध्ये परिवर्तन याचा मागोवा घ्या. २०
- प्र.७ भारतातील शाश्वत विकास गरज व पर्यावरणीय आव्हानांचे परीक्षण करा. २०
- प्र.८ एकविसव्या शतकातील शहरांमध्ये संभाव्य दहा परिस्थितींचे विश्लेषण करा. २०
- प्र.९ स्वच्छ भारत शहरी मिशन या सरकारी योजनेचे शहरी विकासात पुढाकार म्हणून गंभीरपणे मूल्यांकन करा. २०
- प्र.१० कोणत्याही दोन वर लहान टिपा लिहा. २०
- अ. भारतातील नागरीकरणाचा अलीकडील कल (ट्रेंड)
- ब. टेक्नोबर्स
- क. गेट्ज समुदाय
- ड. उच्च मध्यमवर्गीय पुनर्वसन (जॅट्रीफिकेशन)

*****

Time: 3 Hours

Marks: 100

- NB:**
- 1 Attempt any five questions.**
  - 2. All questions carry equal marks**
  - 3. Figures to the right indicate full marks**

1. Discuss briefly the characteristics and principles of an organisation. 20
2. Explain formal organization and highlight the functions of tall and flat organisation 20
3. What is organisational socialization? Discuss the stages of organisational socialization. 20
4. Describe the roles, goals and effectiveness of leadership in an organisation. 20
5. Discuss the process of organisation planning with emphasis on demand forecasting. 20
6. Briefly discuss the causes of conflict and effective ways to resolve conflict. 20
7. What is organizational culture? Discuss the characteristics and dimensions of organisational culture. 20
8. Briefly discuss the nature, process with methods for enhancing creativity in an organization. 20
9. Discuss the significance of group and team dynamics in an organization. 20
10. Write short notes on **any two** of the following. 20
  - a. Importance of informal organization
  - b. Types of training
  - c. Process of OD (Organizational Development)
  - d. Innovation process

*****

मराठी रूपांतर

कालावधी: 3 तास

एकूण गुण: १००

- सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
३. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

- प्र.१. संघटनेची वैशिष्ट्ये आणि तत्वे यावर थोडक्यात चर्चा करा. २०
- प्र.२. औपचारिक संघटन स्पष्ट करा आणि उंच, सपाट संघटनेची प्रकार्ये अधोरेखित करा. २०
- प्र.३. संघटनात्मक सामाजिकरण म्हणजे काय? संघटनात्मक सामाजिकरणाच्या अवस्थांची चर्चा करा. २०
- प्र.४. संघटनेतील नेतृत्वाची भूमिका, ध्येये आणि प्रभावीपणा वर्णन करा. २०
- प्र.५. मागणी अंदाज यावर भर देत संघटनात्मक नियोजनाच्या प्रक्रियेची चर्चा करा. २०
- प्र.६. संघटनेतील संघर्षाची कारणे आणि संघर्ष निवारणाचे प्रभावी उपाय यावर थोडक्यात चर्चा करा. २०
- प्र.७. संघटनात्मक संस्कृती म्हणजे काय? संघटनात्मक संस्कृतीची वैशिष्ट्ये आणि पैलुंची चर्चा करा. २०
- प्र.८. संघटनेतील सृजनशिलतेस चालना देण्यासाठीच्या पद्धतीसह त्याचे स्वरूप आणि प्रक्रिया यांची चर्चा करा. २०
- प्र.९. संघटनेतील समूहाचे महत्व आणि संघ गतीत्व याची चर्चा करा. २०
- प्र.१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा . २०
- अ) अनौपचारिक संघटनेचे महत्व
ब) प्रशिक्षणाचे प्रकार
क) संघटनात्मक विकास
ड) नवप्रवर्तन प्रक्रिया

*****